

SIAMO DI NUOVO INSIEME

NR. 125-126 • SERIE NOUĂ • IANUARIE - MARTIE 2024
REVISTA ASOCIAȚIEI ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT.
FONDATĂ ÎN 2007 • ISSN 1843-2085 • REVISTĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT.
CU SPRIJINUL FINANCIAR AL GUVERNULUI ROMÂNIEI, PRIN DEPARTAMENTUL PENTRU RELAȚII INTERETNICE

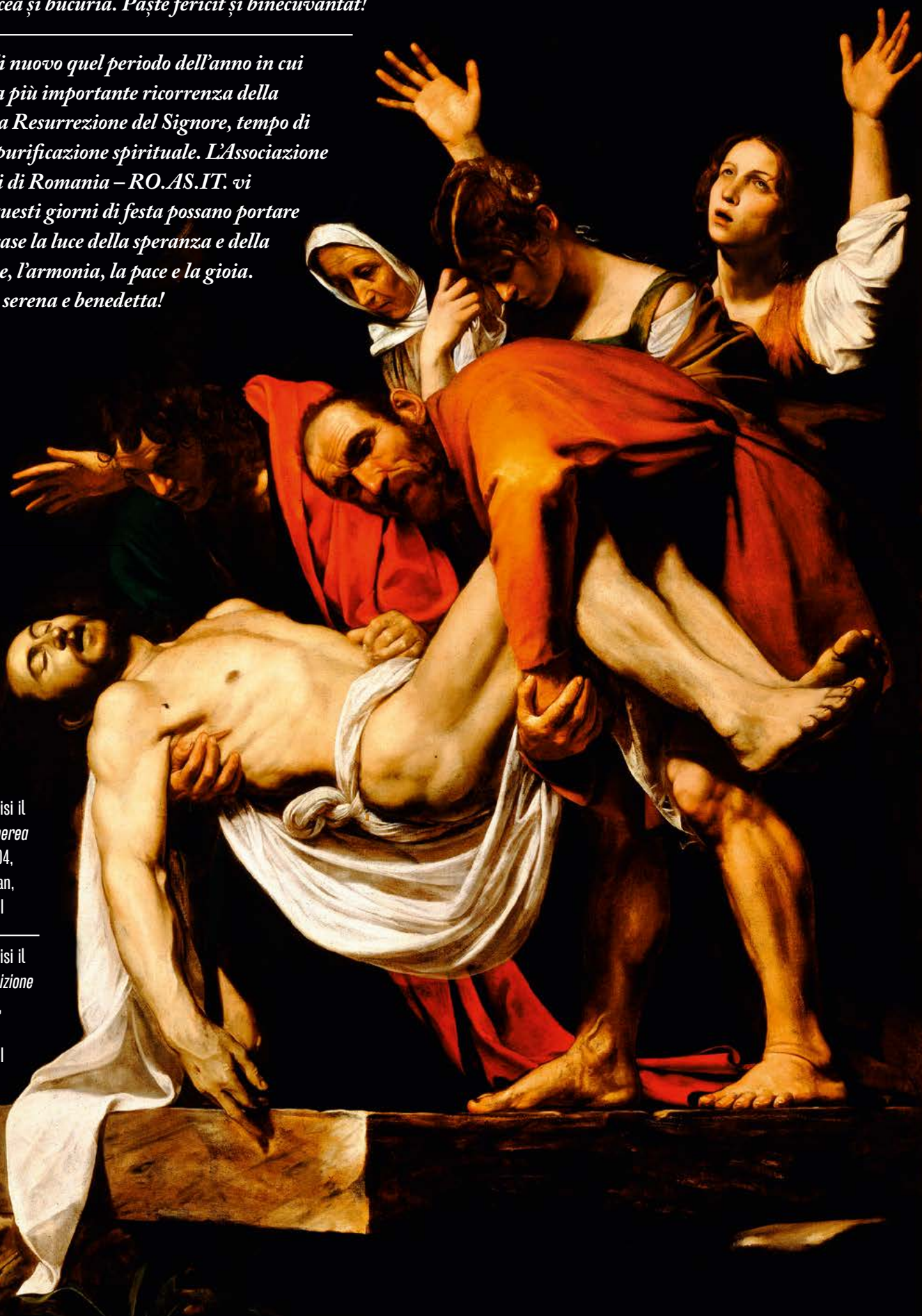
Mucha

A sosit din nou acea perioadă a anului în care celebrăm cea mai mare sărbătoare a creștinătății, Învierea Domnului, timp al penitenței și purificării sufletești. Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. vă urează ca zilele de sărbătoare să aducă în casele voastre lumina speranței și a înțelepciunii, armonia, pacea și bucuria. Paște fericit și binecuvântat!

È arrivato di nuovo quel periodo dell'anno in cui celebriamo la più importante ricorrenza della cristianità, la Resurrezione del Signore, tempo di penitenza e purificazione spirituale. L'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. vi augura che questi giorni di festa possano portare nelle vostre case la luce della speranza e della comprensione, l'armonia, la pace e la gioia. Una Pasqua serena e benedetta!

Michelangelo Merisi il Caravaggio, *Depunerea lui Hristos*, 1603-04, Muzeele din Vatican, Pinacoteca, Sala XI

Michelangelo Merisi il Caravaggio, *Deposizione di Cristo*, 1603-04, Musei Vaticani, Pinacoteca, Sala XI

**SIAMO
DI NUOVO
INSIEME**

FONDATA ÎN 2007

NR. 125-126 · SERIE NOUĂ
IANUARIE - MARTIE
2024

ISSN 1843 - 2085

Revistă editată de
Asociația Italianilor din
România - RO.AS.IT.
cu sprijinul financiar al
Guvernului României, prin
Departamentul pentru Relații
Interetnice

Membri fondatori

Mircea Grosaru

Ioana Grosaru

Director

Ioana Grosaru

Senior editor

Modesto Gino Ferrarini

Redactor-șef

Olivia Simion

Redactori

Clara Mitola

Mihaela Profiriu Mateescu

Antonio Rizzo

Design & producție

squaremedia.ro

Răspunderea pentru conținutul
articolelor aparține exclusiv autorilor.

© 2024 Asociația Italianilor din România
- RO.AS.IT. © Nicio parte din această
publicație nu poate fi reprodusă sau
transmisă în niciun mod, sub nicio
formă, fără consimțământul scris al
deținătorilor de copyright.

**Asociația Italianilor
din România - RO.AS.IT.**

asociație cu statut de utilitate publică
Str. I.L. Caragiale nr. 24
020045 București
Tel.: +4 0372 772 459
Fax: +4 021 313 3064
ufficio@roasit.ro

www.roasit.ro

foto: ROAS.IT

- 04 | Am intrat din nou în atmosfera
Carnavalului venețian · Siamo entrati
di nuovo nell'atmosfera del Carnevale
veneziano
- 07 | Amprentă de femeie · Impronta di
donna
- 10 | „Io parlo italiano”. O nouă ediție · Una
nuova edizione

CULTURĂ / CULTURA

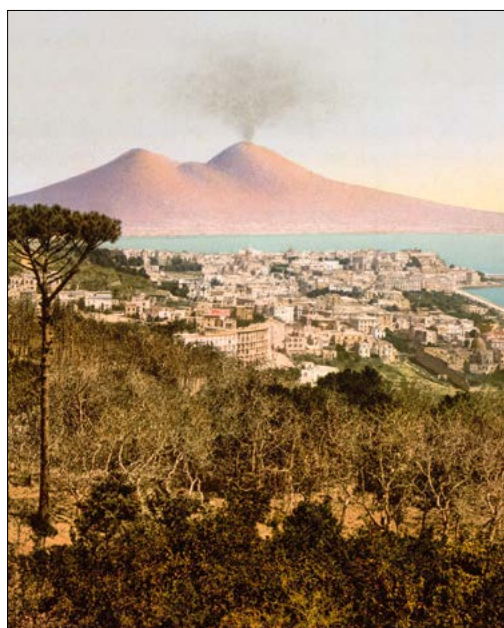

foto: Langen

- 11 | Călătorii literare în țara frumuseții. A
10-a parte · Viaggi letterari nel paese
della Bellezza. 10^a parte
- 15 | Giacomo Puccini e l'arte del
manovrare i sentimenti
- 17 | Discendenti romeni dei pittori
Ademollo · Discendenti români ai
pictorilor Ademollo
- 24 | Dialoghi letterari. Quando l'Italia
è una infinita scoperta · Dialoguri
literare. Când Italia este o
descoperire infinită
- 28 | Întâlniri cu Lenci · Incontri con Lenci

SOCIETATE / SOCIETÀ

foto: Alessandro Barone / d'Inghilterra

- 33 | Pagina școlii. Una professoressa
italiana in Romania · Pagine di scuola.
O profesoară italiană în România
- 38 | Tra parentesi. 8 Marzo sì, ma...
l'assalto all'altra metà del cielo ·
Între paranteze. 8 Martie da, dar și...
asaltul asupra celeilalte jumătăți a
cerului
- 42 | Itinerario turistico. Putignano e il
Carnevale più lungo d'Italia · Itinerar
turistico. Putignano și cel mai lung
Carnaval din Italia
- 45 | Ricette. Tarallini di Putignano ·
Rețete. Covrigei de Putignano

Am intrat din nou în atmosfera Carnavalului venețian

În 10 februarie 2024 Casa d'Italia și-a deschis porțile pentru a-și introduce invitații în atmosfera de poveste a Carnavalului venețian. Gazdele evenimentului și echipa organizatoare, însuflețite de doamna președinte Ioana Grosaru, au dat tonul la distracție și au întreținut atmosfera de bună dispoziție a sărbătorii tradiționale a Carnavalului, pe care Asociația Italianilor din România - RO.AS.IT. o cultivă an de an și pe care italienii din România au adus-o cu ei încă din primii ani ai stabilirii lor pe pământ românesc.

Așa cum a fost îndemnul, invitații au venit costumați, un bun exemplu și încurajator pentru viitoarele ediții dându-l chiar domnul deputat Andi-Gabriel Grosaru. Carnavalul este mereu o ocazie de dans, muzică, multă voie bună – înainte de intrarea în perioada sobră a Postului Paștelui – dar, mai ales, o ocazie de a purta costume spectaculoase și măști în spatele cărora ne putem debarasa de grijile și presiunile cotidiene, în care

Il 10 febbraio 2024, Casa d'Italia ha aperto le sue porte per introdurre gli invitati nell'atmosfera da favola del Carnevale veneziano. I padroni di casa e la squadra che si è occupata dell'organizzazione dell'evento, animati dalla presidente Ioana Grosaru, hanno dato il via al divertimento e hanno intrattenuto l'euforia della tradizionale festa del Carnevale, che l'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT. coltiva ogni anno e che ha accompagnato gli italiani di Romania fin dai primi anni del loro trasferimento nel territorio romeno.

Così com'è stato richiesto, gli invitati si sono presentati vestiti a maschera, e proprio il deputato Andi-Gabriel Grosaru ha dato un buon esempio e un incoraggiamento per le future edizioni. Il Carnevale è sempre una buona occasione per balli, canti e tanto buonumore – prima di entrare nel periodo più sobrio della Quaresima – ma soprattutto un'occasione per indossare costumi spettacolari e maschere, dietro le quali possiamo liberarci delle preoccupazioni e delle pressioni quotidiane, in cui possiamo, per qualche ora, manifestarci liberamente e goderci la vita, così come ha precisato la presidente durante il saluto ufficiale.

Quest'anno il Carnevale RO.AS.IT. è stato ospitato nel generoso ed elegante spazio della nuova sede dell'associazione, decorato dalla splendida mostra di pittura di Angela Tomaselli, «Architetture italiane, personaggi e carnevale», che ha reso l'atmosfera veneziana più vicina, grazie alle opere raffiguranti strutture architettoniche veneziane e maschere carnevalesche, e che mostrano la maestria e la maturità artistica raggiunte dalla pittrice.

Un altro inedito è stata la presenza di Sua Eccellenza, l'Ambasciatore d'Italia a Bucarest,

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

ne putem, pentru câteva ore, manifesta liber și bucura de viață, așa cum a precizat doamna președinte în salutul său oficial.

Anul acesta, Carnavalul RO.AS.IT. a fost găzduit în spațiul generos și elegant al noului sediu al asociației și a fost îmbrăcat splendid de expoziția de pictură a Angelei Tomaselli, „Arhitecturi italiene, personaje și carnaval”, care a adus atmosfera venețiană mai aproape, prin pânzele cu arhitecturi venețiene și măști de carnaval, care arată măiestria și maturitatea artistică la care a ajuns pictorița.

Tot o premieră a fost și prezența Excelenței Sale, Ambasadorul Italiei la București, Alfredo Maria Durante Mangoni, care a apreciat inițiativa Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT. de a duce mai departe povestea prieteniei dintre Italia și România, prin păstrarea vie a uneia dintre cele mai frumoase tradiții italiene, care ne trimite cu gândul la fascinanta Veneție, o sărbătoare care ne amintește că uneori viața trebuie trăită cu mai puțină încrâncenare și mai multă lejeritate.

Muzica la pian a fost asigurată de Maryia Famiankova, iar tema acestui carnaval a fost Marco Polo, pentru a marca cei 700 de ani care se împlinesc de la moartea celebrului călător. Nu au lipsit nici tradiționalul joc de tombolă, dulcele de carnaval și premiera costumelor și măștilor celor mai spectaculoase. Cei care au primit cele mai multe voturi din partea participanților au fost norocoșii câștigători ai unor măști unice, pictate și semnate de însăși artista Angela Tomaselli.

A fost, așadar, sărbătoare la Casa d'Italia, în care bucuria s-a împlinit cu bogăția costumelor variate, ce ne-au purtat prin epoci și spații diverse: medievale, venețiene, orientale și chiar românești.

Alfredo Maria Durante Mangoni, che ha apprezzato l'iniziativa dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. atta a portare avanti il racconto dell'amicizia tra Italia e Romania tenendo viva una delle più belle tradizioni italiane, che ci fa pensare all'affascinante Venezia, una festa che ci ricorda come a volte la vita debba essere vissuta con meno tensione e maggiore leggerezza.

Ad accompagnare l'evento al pianoforte c'è stata Maryia Famiankova, mentre il tema di questo carnevale è stato Marco Polo, per festeggiare i 700 anni dalla morte del famoso viaggiatore. Non sono mancati il tradizionale gioco della tombola, i dolci di carnevale e la premiazione dei costumi e delle maschere più spettacolari. Gli ospiti premiati con il maggior numero di voti da parte degli altri partecipanti sono stati anche i fortunati vincitori di maschere uniche, dipinte e firmate personalmente dall'artista Angela Tomaselli.

C'è stata, insomma, una festa a Casa d'Italia, in cui la gioia si è intrecciata alla ricchezza dei vari costumi che ci hanno condotto in epoche e spazi diversi: medievali, veneziani, orientali e anche romeni.

Siamo entrati
di nuovo
nell'atmosfera
del **Carnevale**
veneziano

LA CARNAVAL CU MARCO POLO

Atmosfera Carnavalului venețian s-a simțit din plin și la Colegiul Național „Ion Neculce” din București în 13 februarie 2024, chiar în ziua de *Martedì Grasso*, ultima înainte de intrarea în postul Paștelui catolic. Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. a fost și în acest an partener al organizatorilor, oferind dulcele de carnaval tradițional.

Ca și în edițiile precedente, carnavalul de la „Neculce” a fost unul interdisciplinar și intergenerațional, pentru că a implicat elevi de la toate nivelurile de studii, de la clasa a V-a și până la XI-a, ce au pregătit momente legate de varii materii pe care le studiază. Așa am putut cunoaște personaje istorice, matematicieni și filosofi celebri, scriitori, zei antici și, nu în ultimul rând, pe exploratorul Marco Polo, sub semnul căruia a stat întregul program. La împlinirea a 700 de ani de la moarte și 770 de ani de la naștere, elevii de la „Neculce” au prezentat principalele călătorii întreprinse de comerciantul venețian și chiar au pus în scenă un episod din viața acestuia. Nu au lipsit nici muzica, vocală și instrumentală, și nici *tarantella*. Îi felicităm pentru implicare pe coordonatoarea proiectului, doamna profesoară Nicoleta Silvia Ioana, pe profesorii îndrumători și pe elevii participanți.

AL CARNEVALE CON MARCO POLO

L'atmosfera del Carnevale veneziano è stata pienamente percepita anche al Collegio Nazionale «Ion Neculce» di Bucarest, il 13 febbraio 2024, proprio nel giorno del Martedì Grasso, l'ultimo prima dell'inizio della Quaresima cattolica. Anche quest'anno, l'Associazione degli Italiani di Romania — RO.AS.IT. è stata partner degli organizzatori, offrendo tipici dolci carnevaleschi.

Come nelle edizioni precedenti, il carnevale del «Neculce» è stato interdisciplinare e intergenerazionale, poiché ha coinvolto alunni di tutti i cicli scolastici, dalla V all'XI classe, che hanno preparato momenti legati alle diverse materie di studio. In questo modo, abbiamo avuto la possibilità di conoscere personaggi storici, matematici e filosofi celebri, scrittori, antiche divinità e, non ultimo, l'esploratore Marco Polo, cui era dedicato l'intero programma. In occasione dei 700 anni dalla morte e dei 770 anni dalla nascita, gli alunni del «Neculce» hanno presentato i viaggi principali intrapresi dal commerciante veneziano e hanno perfino messo in scena un episodio della sua vita. Non è mancata la musica, vocale e strumentale, e neppure la tarantella. Ci congratuliamo con la coordinatrice del progetto, la prof.ssa Nicoleta Silvia Ioana, con i professori di riferimento e con gli alunni partecipanti per il loro impegno.

Carnaval la Colegiul Național „Ion Neculce”

Collegio Nazionale «Ion Neculce»

IANUARIE · MARTIE

Amprentă de **femeie**

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

În 9 martie 2024, Asociația Italianilor din România - RO.AS.IT. a celebrat Ziua Internațională a Femeii propunând publicului un eveniment dedicat excelențelor feminine în arta contemporană românească, avându-le în prim plan pe două doamne cu origini italiene ce se remarcă pe scena artelor plastice și artelor muzicale din țara noastră: Angela Tomaselli și Livia Teodorescu-Ciocănea (Reviani).

Programul a debutat cu finisajul expoziției de pictură a Angelei Tomaselli, „Arhitecturi italiene, personaje și carnaval”, expoziție care adună, așa cum a precizat însăși artista, lucrările inspirate de Italia, realizate în ultimii ani, completate cu unele reprezentând măști și personaje de carnaval, cu precizarea că, de la vernisajul din 10 februarie, de la Carnavalul organizat la Casa d'Italia, expoziția s-a îmbogățit cu pânze noi inspirate de măștile purtate de participanții la carnaval. Angela Tomaselli, născută la Brezoi, în familie cu origini italiene, este unul dintre marii artiști vizuali ai României, cu peste 50 de

Il 9 marzo 2024, l'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT. ha celebrato la Giornata Internazionale della Donna, proponendo al pubblico un evento dedicato alle eccellenze femminili nell'arte contemporanea romena e che ha messo in primo piano due donne di origine italiana, che hanno dimostrato il proprio valore nelle arti plastiche e musicali del nostro paese: Angela Tomaselli e Livia Teodorescu-Ciocănea (Reviani).

Il programma si è aperto con il finissage della mostra di pittura di Angela Tomaselli, «Architetture italiane, personaggi e carnevale», mostra che raccoglie, come ha precisato la stessa artista, opere ispirate all'Italia e realizzate negli ultimi anni, integrate da rappresentazioni di maschere e personaggi carnevaleschi, precisando che, rispetto all'inaugurazione del 10 febbraio, in occasione del Carnevale organizzato a Casa d'Italia, la mostra si è arricchita di nuovi lavori ispirati alle maschere indossate dagli invitati alla festa. Angela Tomaselli, nata a Brezoi in una famiglia di origini italiane, è una delle maggiori pittrici

expoziții personale în țară și străinătate, membră a Uniunii Artiștilor Plastici, foarte apreciată și premiată, și o valoare pe care Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. este onorată să o aibă în sânul ei. Doamna președinte Ioana Grosaru a apreciat în deschiderea evenimentului că Angela Tomaselli se află în plenitudinea forței creatoare, imaginației și inspirației, iar expoziția caldă și colorată ne-a introdus perfect în atmosfera Veneției și a Italiei.

Deoarece evenimentul a fost gândit ca un cadou senzorial pentru doamne și domnișoare, menit să le aducă bucuria de a-și delecta privirea cu splendidele pânze ale Angelei Tomaselli și auzul cu muzica interpretată și compusă de Livia Teodorescu-Ciocănea, Ioana Grosaru a ținut să onoreze cu această ocazie și memoria altor femei excepționale pe care le-a dat comunitatea italiană din România, ce au fost apropiate și implicate în asociație, și care și-au pus amprenta în domeniile în care au activat: de la regizoarea Sorana Coroamă Stanca (a cărei mamă a fost Mansi Barberis, compozitoare), Doina Paron-Floriștean, muzicolog, Coleta De Sabata, doctor în științe și scriitoare, Sofica Butnaru, profesor etc.

A doua parte a întâlnirii a fost, așadar, dedicată muzicii, pe unde căreia ne-a purtat magistral Livia Teodorescu-Ciocănea, artistă cu origini în familia italiană Reviani, născută

romene, cu peste 50 mostre personale all'attivo, naționale și internaționale, membră dell'Unione degli Artisti Plastici, foarte apreciată și premiată și membră de valoare care l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. è onorata di avere al suo interno. Durante l'inaugurazione dell'evento, la presidente Ioana Grosaru ha sottolineato come Angela Tomaselli sia all'apice della propria forza creativa, immaginazione e ispirazione, e come la sua mostra calda e colorata ci abbia perfettamente introdotto nell'atmosfera italiana e veneziana.

Poiché è stato pensato come un dono sensoriale per signore e signorine, con lo scopo di rallegrarle dilettando i loro occhi con le splendide opere di Angela Tomaselli e le loro orecchie con la musica interpretata e composta da Livia Teodorescu-Ciocănea, Ioana Grosaru ha voluto onorare con quest'occasione anche il ricordo di altre donne eccezionali provenienti dalla comunità italiana di Romania, donne vicine e impegnate nelle attività dell'associazione, e che hanno lasciato la propria impronta nei diversi ambiti in cui sono state attive: dalla regista Sorana Coroamă Stanca (la cui madre è stata Mansi Barberis, compositrice) a Doina Paron-Floriștean, musicologa, Coleta De Sabata, dottore in scienze e scrittrice, Sofica Butnaru, docente, ecc.

La seconda parte dell'incontro è stata perciò dedicata alla musica, sulle cui onde ci ha magistralmente condotto Livia Teodorescu-Ciocănea, artista proveniente dalla famiglia italiana Reviani, nata a Galați, dottoressa in musica, docente universitaria, importante pianista e compositrice di Romania. Membra dell'Unione dei Compositori e Musicologi di Romania, distinta con il Premio «George Enescu» dell'Accademia Romana, con 5 premi dell'UCMR e con l'Ordine al Merito Culturale in grado di Cavaliere, Livia Teodorescu-Ciocănea ha composto più di 80 lavori, tra cui la musica per il balletto *Le Rouge*

la Galați, doctor în muzică, profesor universitar, pianistă și compozitoare de mare valoare a României. Membră a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, distinsă cu Premiul „George Enescu” al Academiei Române, 5 premii ale UCMR și Ordinul *Meritul Cultural în grad de Cavaler*, Livia Teodorescu-Ciocănea a compus peste 80 de lucrări, între care muzica pentru spectacolul de balet *Le Rouge et le Noir* după Stendhal și opera în trei acte *Doamna cu cățelul* după Cehov. O altă personalitate, așadar, pe care Asociația Italienilor din România – RO.AS.IT. o prețuiește și se bucură că o poate avea alături. La Casa d’Italia artista a oferit un recital din Franz Schubert și Frédéric Chopin, urmat de viziunea unor lucrări de compoziție ale sale: *Rugăciunea Reginei Maria pentru cei căzuți* – partea a V-a din Oratoriul *Câmpuri de maci* în interpretarea Filarmonicii din Brașov, solistă mezzosoprana Silvia Alina Dragnea, dirijor Răzvan Apetrei (Înregistrare din Festivalul G. Enescu 2021, Sala Radio) și *Lebenskraft* – Concertul pentru pian și orchestră nr. 2 în interpretarea Filarmonicii G. Enescu, dirijor Paul Nadler, solistă Livia Teodorescu (2011). Așa cum era firesc, la final artista a primit aplauze generoase și ovații din partea numerosului public aflat în sală.

Seara s-a încheiat cu o împletire perfectă de tradiții: degustare de mucenici, tradiție românească specifică zilei de 9 martie, în compania acordeonului domnului Flavius Moldovan, care a creat, prin notele sale, atmosfera tradițională, așa cum îi stă bine oricărei adunări a italienilor.

et le Noir di Stendhal e l’opera in tre atti *La signora con il cagnolino* di Cechov. Un’altra personalità, quindi, che l’Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. apprezza e della cui vicinanza non può che godere. A Casa d’Italia, l’artista ha offerto un recital di Franz Schubert e Fryderyk Chopin, seguito dalla visione di alcune sue composizioni: *Rugăciunea Reginei Maria pentru cei căzuți* (*La preghiera di Regina Maria per i caduti*) – V parte dell’Oratorio *Câmpuri de maci* (*Campi di papaveri*) nell’interpretazione della Filarmonica di Brașov, solista mezzosoprano Silvia Alina Dragnea, direttore Răzvan Apetrei (Registrazione risalente al Festival G. Enescu 2021, Sala Radio) e il *Lebenskraft* – Concerto per piano e orchestra n. 2 nell’interpretazione della Filarmonica G. Enescu, direttore Paul Nadler, solista Livia Teodorescu (2011). Alla fine, com’era naturale, l’artista ha ricevuto applausi generosi e ovazioni da parte del numeroso pubblico presente in sala.

La serata si è conclusa con un perfetto intrecciarsi di tradizioni: la degustazione dei *mucenici*, tradizione romena specifica della giornata del 9 marzo, accompagnata dalla fisarmonica di Flavius Moldovan che, come sempre, ha creato con le sue note l’atmosfera tradizionale che si adatta perfettamente a qualsiasi riunione di italiani.

Impronta di **donna**

IO parlo italiano

o nouă ediție
una nuova edizione

Din 25 aprilie 2024, vom reporni înscrierile la concursul național de limbă italiană „IO parlo italiano / EU vorbesc italiana”, ediția cu numărul VI! Așteptăm așadar eseuri originale în limba italiană de la cât mai mulți elevi din țară, începând cu clasele a VII-a și până la a XII-a, pe adresa de e-mail ioparlo@roasit.ro. Perioada de trimitere a eseurilor va fi 25 aprilie–15 septembrie 2024, iar premiarea câștigătorilor va avea loc în cadrul Săptămânii Limbii Italiene în Lume.

Ca în fiecare an, Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. își dorește să descopere și să încurajeze tinerii din România care vorbesc limba italiană ca limbă maternă sau modernă, să le cultive talentul pentru scris și să îi motiveze să colaboreze la publicațiile asociației.

Așadar, dragi elevi, dacă vă place să scrieți și cunoașteți limba italiană, trimiteți-ne eseurile voastre între 25 aprilie și 15 septembrie, pentru a câștiga premii și șansa de a colabora la revista *Siamo di Nuovo Insieme* și ziarul *Piazza Romana*!

Regulamentul complet al concursului, precum și formularul de înscriere pot fi găsite pe site-ul nostru: www.roasit.ro.

A partire dal 25 aprile 2024, saranno nuovamente aperte le iscrizioni al concorso nazionale di lingua italiana «IO parlo italiano / EU vorbesc italiana», giunto alla sua VI edizione! Aspettiamo perciò quanti più saggi in lingua italiana dagli alunni di tutto il paese, a partire dalla VII fino alla XII classe, da inviare all'indirizzo e-mail ioparlo@roasit.ro. Sarà possibile inviare i saggi nel periodo 25 aprile–15 settembre 2024, e la premiazione avrà luogo durante la Settimana della Lingua Italiana nel Mondo.

Come ogni anno, l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. desidera scoprire e incoraggiare i giovani di Romania che parlano l'italiano come lingua materna o moderna, a coltivare il loro talento per la scrittura, e motivarli a collaborare con le pubblicazioni dell'associazione.

Perciò, cari alunni, se vi piace scrivere e conoscete la lingua italiana, inviateci i vostri saggi tra il 25 aprile e il 15 settembre, per vincere numerosi premi e per la possibilità di collaborare con la rivista *Siamo di Nuovo Insieme* e il giornale *Piazza Romana*!

Il regolamento completo del concorso e il modulo d'iscrizione si trovano sul nostro sito www.roasit.ro.

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

Călătorii literare

În țara frumuseții

a zecea parte

de

Ionel Gheorghiu

traduzione

Clara Mitola

În noua ediție a „Călătoriilor literare” îl însoțim pe Ioan Slavici, considerat unul dintre cei patru mari clasici ai literaturii române, în călătoria pe care acesta a întreprins-o pe Tărâmul Frumuseții. Ca și ceilalți, înainte și după el, va rămâne fascinat de frumusețea locurilor, de splendoarea artei și de istoria copleșitoare a Italiei.

IOAN SLAVICI (1848-1925), scriitor ardelean, la inițiativa lui Titu Maiorescu, mentor al *Junimii*, întreprinde o călătorie în Italia, prilej de lărgire a orizontului său cultural. A fost un bun demers pentru formația sa, după cum ne încredințează el însuși, căci până la acea dată, a anului 1882, se declara „om incult”: „... abia aici am început să simt că, afară de lumea pe care o cunoșteam eu, mai este încă una, plăsmuită anume pentru mulțumirea celor ce se petrec într-însa. Și venisem în Italia pornit de dorul acestei lumi” (*Convorbiri literare*, 1883).

Așadar, Slavici pleacă din București la începutul lui iulie 1882 și se întoarce în septembrie. Pe baza corespondenței aflăm itinerarul: Trieste – Udine – Veneția – Padova – Bologna – Rimini – Ancona – Caserta – Napoli – Roma – Livorno – Pisa – Florența – Torino – Milano – Verona – Trieste. Descoperă peste tot pe unde trece opere și monumente și-l impresionează mai ales porticurile și colonadele, care „totdeauna au făcut asupra mea o impresie cu deosebire puternică... Orașul Udine e întreg o singură colonadă. Și intrând odată în acest labirint, nu mai aveam destulă putere să ies din el...

Nella nuova edizione di «Viaggi letterari» accompagniamo Ioan Slavici, considerato uno dei quattro grandi classici della letteratura romena, nel viaggio che ha compiuto nel Paese della Bellezza. Come gli altri, prima e dopo di lui, rimarrà affascinato dalla bellezza dei luoghi, dallo splendore dell'arte e della travolgente storia dell'Italia.

IOAN SLAVICI (1848-1925), scrittore transilvano, su proposta di Titu Maiorescu, il mentore di *Junimea*, intraprende un viaggio in Italia per allargare i propri orizzonti culturali. Si è trattato

di un passo corretto per la sua formazione, così come confessa egli stesso che, fino a quella data dell'anno 1882, si dichiarava «uomo incolto»: «... solo qui ho iniziato a sentire come, oltre il mondo che conoscevo io, ce ne fosse ancora uno plasmato appositamente per la soddisfazione di chi vive in esso. E giunsi in Italia spinto dalla nostalgia verso questo mondo” (*Covorbiri literare*, 1883).

Così, Slavici lascia Bucarest all'inizio del luglio 1882 e vi fa ritorno nel mese

di settembre. Attraverso la corrispondenza scopriamo il suo itinerario: Trieste – Udine – Venezia – Padova – Bologna – Rimini – Ancona – Caserta – Napoli – Roma – Livorno – Pisa – Firenze – Torino – Milano – Verona – Trieste. Scopre a ogni passo opere e monumenti, ed è colpito soprattutto dai portici e dalle colonne che «hanno sempre suscitato in me impressioni particolarmente forti... La città di Udine è un intero e singolo colonnato. E dopo essere penetrato una volta in questo labirinto, non avevo più energia sufficiente

foto: wikipedia.org

În Padua sistemul de colonade e și mai dezvoltat, iar în Bologna la cea mai extremă limită...”.

Slavici descoperă în călătoria în Italia artiști de multe veacuri celebri și este copleșit de Michelangelo. Are, după vizitarea galeriilor din Veneția, revelația artelor plastice, pe lângă care a trecut mai înainte nepăsător, când frecventase galeriile de la Viena. Pictura lui Rafael face asupra sa o impresie profundă și surprinde în tablourile pictorului italian o modalitate de a prezenta stările sufletești, care lui îi era până atunci necunoscută.

Scriitorul este atent și la peisajul social și paginile în care descrie viața poporului italian sunt excelente. El nu este dintre acei călători care urmează docil ghidul și nu avem cunoștință să fi apelat la serviciile vreunuia. Știa italiana și se putea descurca foarte bine și singur. Se suie cutezător până la craterul Vezuviului; la Veneția se aruncă noaptea cu o plăcere „diavolească” în valurile mării agitate, răsând de versurile lui Alecsandri care în pastelul *Pe malurile Calabriei* nu făcuse decât „să mânjească marea cu valuri”; se ia la hartă cu oamenii de la bărcile de salvare; prin orașele pe unde trece străbate cartierele sărace. Descrieri mai sugestive ale vieții acestora nu întâlnim la niciun scriitor român călător din trecut. Astfel, despre cartierele din Napoli scrie: „Trecând ziua de-a lungul malului, ori prin ulițele mai dosnice găsești pretutindeni oameni, care fac pe stradă ceea ce altă lume face în casă. Femeile se schimbă, se piaptână, caută în capul copiilor, spală rufe, într-un cuvânt fac toată gospodăria casei pe uliță, pe sub porțile caselor, ori pe malul mării...”.

Călătoria lui Slavici în Italia nu va rămâne fără urmări. El va scrie în *Fapta omenească* cu multă admirație despre Rafael, va vorbi la cursul de estetică pe care îl ținea la azilul „Elena Doamna” despre Michelangelo, pe care-l va defini ca un artist al „energiei”, iar, doi ani mai târziu, în 1886, îi va pune în lumină, cu multă înțelegere, trăsătura caracteristică artei sale – titanismul, ca nimeni altul mai înainte. Trimite scrisori din Italia, care vor fi publicate în foaia ardeleană *Biserica și școala* de către editorul V. Mangra, cu titlul *Două scrisori din Italia*, care își informează cititorii că Slavici făcea o „excursie literară” în Italia, iar scrisorile sale prezentau un interes deosebit pentru publicul românesc. Scrisorile vor fi reproduse mai târziu și în publicația *Telegraful român*.

Vizitând splendidele orașe italiene este atent la specificul fiecăruia: Veneția este „frumoasă în amănunte”, Padova „te fură prin dimensiuni”, Bologna „îți ia mințile”. La Padova, l-a impresionat mai ales Palazzo della Ragione și Biserica Sfântului Anton. La Veneția, a stat șase zile și a colindat printre canale și printre ulițele strâmte, ca să cunoască „oamenii și viața lor”. Femeile

per uscirne... A Padova il sistema di colonnati è anche più sviluppato, mentre Bologna raggiunge i limiti più estremi...».

Durante il suo viaggio in Italia, Slavici scopre antichi artisti celebri ed è incantato da Michelangelo. Dopo aver visitato Venezia, ha una rivelazione sulle arti plastiche, di fronte alle quali era passato indifferente, all'epoca in cui frequentava le gallerie di Vienna. La pittura di Raffaello ha un grande impatto sullo scrittore, che sorprende nelle opere del pittore italiano una maniera di presentare gli stati d'animo, fino ad allora a lui sconosciuta.

Lo scrittore è attento anche al paesaggio sociale e le pagine in cui descrive la vita del popolo italiano sono eccellenti. Non è il tipo di viaggiatore che segue docilmente una guida e non abbiamo informazioni sul fatto che ne abbia cercata una. Conosceva la lingua italiana e poteva cavarsela benissimo da solo. Sale coraggiosamente fino al cratere del Vesuvio; a Venezia si lancia di notte tra le onde del mare agitato con un piacere «diavolesco», ridendo dei versi di Alecsandri che nel pastello *Sulle coste della Calabria* non aveva fatto altro che «macchiare di onde il mare»; litiga con il personale delle scialuppe di salvataggio; nelle città che visita, attraversa i quartieri poveri. Nessuno scrittore romeno viaggiatore del passato ha mai consegnato descrizioni più suggestive della vita di questi luoghi. Descrive così i quartieri di Napoli: «Passeggiando di giorno sulla riva, o attraversando stradine meno battute, incontri ovunque persone che fanno per strada ciò che altri fanno in casa. Le donne si cambiano, si pettinano, spidocchiano i bambini, lavano i panni, in altre parole svolgono tutte le attività casalinghe per strada, sulla porta di casa o in riva al mare...».

Spălătorie stradală,
Napoli, circa 1895

Lavanderia di strada,
Napoli, ca. 1895

din Veneția îl atrag și-l interesează „cum își țin capul, cum își duc pasul, cum te măsoară cu ochiul”, asociindu-le cu tablourile lui Tițian sau Veronese. Vizitează comorile de artă ale Veneției, încât „capul îi este amețit de cele văzute”. Și va trece mult timp până când i se vor limpezi impresiile... Până și o furtună la mare, trăită la Lido din Veneția, îl impresionează puternic... Următoarele escale sunt la Bologna, Ancona și Napoli. Drumul parcurs între Ancona și Napoli, trecând pe lângă Vezuviu „e de o frumusețe nespusa”. La Napoli, unde a rămas 8 zile, a putut vizita muzeul, palatul Capodimonte, grotta de la Poteoli, Herculane, Pompeiul. Apoi ajunge la Roma, „care te fură”. Vizitează aici Catedrala Sfântul Petru, Piazza del Popolo și urcă pe Pincio. Cutreieră prin oraș, descoperind Piazza Veneția, Panteonul, Capitoliul, Columna lui Traian, Forul Roman, Colosseumul. Totul este copleșitor pentru el. Văzând mormântul lui Rafael din Panteon, se simte „mai nemernic decât oricând”. Comparația dintre Rafael și Michelangelo este

Raffaello Sanzio
(1483-1520), *Extazul
Sfintei Cecilia*, circa
1514, Pinacoteca
Națională, Bologna

Raffaello Sanzio
(1483-1520), *Estasi
di Santa Cecilia*, 1514
circa, Pinacoteca
Nazionale di Bologna

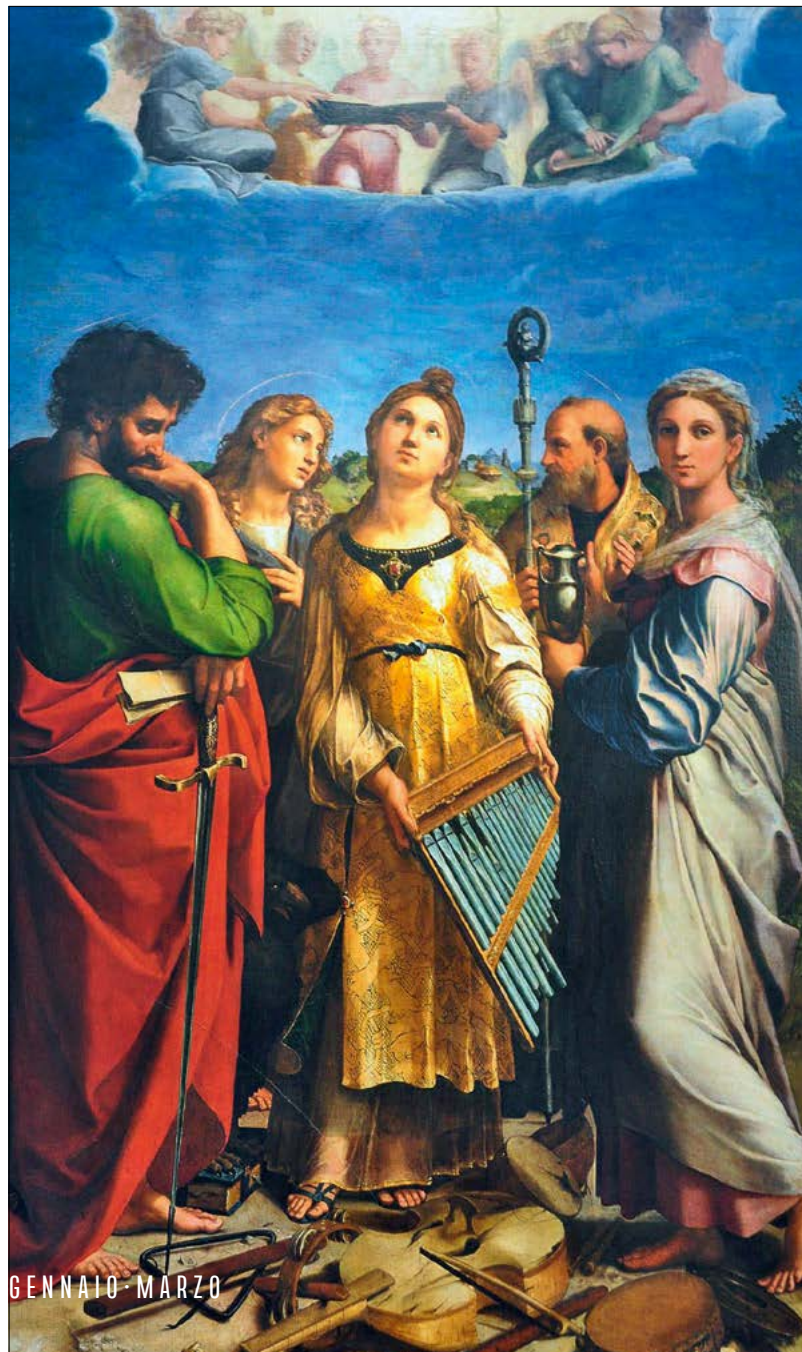

foto: wikipedia.org

GENNAIO-MARZO

Il viaggio di Slavici in Italia non rimarrà privo di risultati. In *Fapta omenească (L'atto umano)* scriverà con grande ammirazione di Raffaello, parlerà di Michelangelo nel corso di estetica che teneva presso l'asilo «Elena Doamna», definendolo come un artista «dell'energia» e, due anni dopo, nel 1886, esplicherà con saggezza la caratteristica principale della sua arte – il titanismo, come nessuno aveva fatto prima di lui. Le sue lettere dall'Italia, pubblicate nel giornale transilvano *Biserica și școală (La chiesa e la scuola)* dall'editore V. Mangra, con il titolo *Două scriitori din Italia (Due lettere dall'Italia)*, informano i lettori di come Slavici realizzasse un «viaggio letterario» in Italia, argomento di grande interesse per il pubblico romeno. Le lettere saranno riprodotte più tardi anche sul giornale *Telegraful român (Telegrafo romeno)*.

Nel visitare le splendide città italiane, è attento alle peculiarità di ciascuna: Venezia è «bella nei dettagli», Padova «ti conquista grazie alle dimensioni», Bologna «ti fa impazzire». A Padova lo colpiscono soprattutto il Palazzo della Ragione e la Chiesa di Sant'Antonio. A Venezia rimane sei giorni in cui batte i canali e le stradine, per conoscere «la gente e le loro vite». Le donne di Venezia lo attraggono per «la postura del capo, per il modo in cui camminano, per come ti soppesano con lo sguardo», in un'associazione con i dipinti di Tiziano o del Veronese. Visita i tesori dell'arte veneziana, tanto da rimanere «stordito da quanto visto». E passerà molto tempo prima che le sue impressioni tornino limpide... Perfino una tempesta al mare, osservata dal Lido di Venezia, provoca in lui enormi emozioni... Le tappe successive sono Bologna, Ancona e Napoli. Il cammino percorso tra Ancona e Napoli, passando accanto al Vesuvio, «è di un'indicibile bellezza». A Napoli, dov'è rimasto 8 giorni, ha potuto visitare il Museo e la Reggia di Capodimonte, la grotta di Pozzuoli, Ercolano e Pompei. Raggiunge poi Roma, «che ti rapisce». Qui visita la Cattedrale di San Pietro, Piazza del Popolo e risale il Pincio. Vaga per la città e scopre Piazza Venezia, il Pantheon, il Campidoglio, la Colonna Traiana, il Foro Romano, il Colosseo. Per lui tutto è travolgente. Di fronte alla tomba di Raffaello nel Pantheon, si sente «più inutile che mai». Il confronto tra Raffaello e Michelangelo è sorprendentemente penetrante per lui, «uomo incolto»: «Raffaello è tutto ciò che sono gli individui guidati da potenti intuizioni, un uomo dei

Viaggi **letterari**
nel paese della Bellezza
(10ª parte)

surprinzător de pătrunzătoare pentru el, ca „om incult”: „Rafael e ceea ce sânt toți oamenii purtați de intuițiuni puternice, un om al amănuntelor. Pe când Michelangelo e mare în concepție, bogat în închipuire și puternic în ceea ce privește mișcarea și perspectiva, un fel de Eminescu, Rafael e singurul pictor care ne dă stări sufletești exprimate cu destulă claritate, astfel ca ele să se reproducă și în noi”. Tabloul lui Rafael, *Sfânta Cecilia*, îi umple ochii de lacrimi și va rămâne pentru totdeauna în

dettagli. Mentre Michelangelo è grandioso nella concezione, ricco nel pensiero e potente in ciò che riguarda il movimento e la prospettiva, una sorta di Eminescu, Raffaello è l'unico pittore capace di trasmetterci stati d'animo, espressi con chiarezza sufficiente affinché si riproducano anche in noi». Il dipinto di Raffaello, *Santa Cecilia*, gli riempie gli occhi di lacrime e rimarrà per sempre nella mente di Slavici come il prototipo dell'arte perfetta: «Per me, al di sopra di ogni cosa, al di

Florența - Piața Nouă,
foto circa 1900

Firenze - Loggia del
Mercato Nuovo, foto
1900 circa

mintea lui Slavici ca prototipul artei desăvârșite: „Pentru mine mai presus de toate, mai presus de tot ce-am gândit vreodată în viața mea, este și rămâne *Sfânta Cecilia*. Și cea mai strălucită parte din viața mea e ziua în care am văzut și am simțit ceea ce mi-a lăsat Rafael prin această pânză a sa”. Simte, în același timp, ca și predecesorii săi când vizitează pentru întâia oară Italia, o apropiere puternică între italieni și romeni: „Cine-i cunoaște pe români și face o călătorie prin Italia și nu e nici orb, nici surd, nici tâmpit, acela n-o să mai zică în viața lui că este mai mult sânge roman pe Tibru, decât pe Olt”. Limba este apropiată – remarcă el –, portul în unele locuri este ca la noi: „Când treci cu trenul peste țarine și-i vezi pe oameni la lucru, te simți curat ca pe Târnave... Înspre Florența și la Florența găsești aproape numai tipuri românești, atât de românești, încât îți vine să-i vorbești omului aceleia românește”. Constată, de asemenea, că „la Napoli și la Roma omul prost cântă curat doina noastră...”

Călătoria lui Ioan Slavici a durat cam o lună și jumătate, în iulie și august 1882. Ea este interesantă, întrucât ne dezvăluie sensibilitatea și receptivitatea scriitorului la valorile artistice, precum și capacitatea lui de a formula judecăți pătrunzătoare, nu de puține ori judicioase și care rezistă timpului.

sopra di qualsiasi pensiero abbia mai formulato nella mia vita, c'è e rimane *Santa Cecilia*. Mentre il momento più illustre della mia vita è il giorno in cui ho visto e ho sentito ciò che Raffaello mi ha lasciato grazie a questa sua tela». Allo stesso tempo, similmente ai suoi predecessori che visitavano l'Italia per la prima volta, sente una profonda vicinanza tra italiani e romeni: «Chiunque conosca i romeni e faccia un viaggio in Italia, e non sia né cieco, né sordo, né stupido, non potrà più in vita sua dire che ci sia più sangue romano nel Tevere che non nell'Olt». La lingua è simile – osserva –, il comportamento in alcuni luoghi è simile al nostro: «Quando passi con il treno tra i campi coltivati e vedi la gente al lavoro, ti senti proprio come sul Târnave... Verso Firenze e a Firenze trovi quasi esclusivamente tipologie romene, talmente romene da spingerti a parlare in romeno con quella persona». Allo stesso modo, nota che «a Napoli e a Roma lo stolto canta proprio le nostre doine...».

Il viaggio di Ioan Slavici è durato circa un mese e mezzo, tra luglio e agosto 1882. È interessante, perché ci svela la sensibilità e l'impressionabilità dello scrittore di fronte ai valori artistici, nonché la sua capacità di formulare pareri penetranti, non di rado giudiziosi e capaci di resistere al passare del tempo.

Centenarul morții lui Giacomo Puccini, celebrat în 2024, aduce cu sine o mulțime de inițiative, în toată lumea, dedicate figurii marelui compozitor italian. Pentru a marca anul lui Puccini, vă repropunem un articol publicat în numărul 8 din revista *Siamo di Nuovo Insieme*, apărut în urmă cu 16 ani, în 2008 – un alt an în care Puccini a fost în centrul atenției deoarece se împlineau 150 de ani de la nașterea sa. Articolul este semnat de Cristina Bohaciu Sârbu, muzicolog, realizatoare de emisiuni radiofonice, producător concerte și coordonator de proiecte în cadrul Filarmonicii „George Enescu” și ne dorim să îl readucem în atenția cititorilor prin publicarea sa în traducere italiană. Pentru varianta în limba română, vă rugăm să consultați numărul mai sus amintit al revistei noastre, pe care îl găsiți și pe site-ul www.roasit.ro.

Il centenario della morte di Giacomo Puccini, celebrato nel 2023, porta con sé una moltitudine di iniziative in tutto il mondo, dedicate al grande compositore italiano. Per celebrare l'anno di Puccini, vi riproponiamo un articolo pubblicato nel numero 8 della rivista *Siamo di Nuovo Insieme*, apparso 16 anni fa, nel 2008 – un altro anno in cui Puccini è stato al centro dell'attenzione per i 150 anni dalla sua nascita. L'articolo è firmato da Cristina Bohaciu Sârbu, musicologa, realizzatrice di programmi radiofonici, produttrice di concerti e coordinatrice di progetti nell'ambito della Filarmonica «George Enescu» e desideriamo riproporlo all'attenzione dei lettori, pubblicandone la traduzione in italiano. Per la versione in lingua romena, vi preghiamo di consultare il numero summenzionato della nostra rivista, che è possibile trovare anche sul sito www.roasit.ro.

Giacomo Puccini

e l'arte del manovrare i sentimenti

de
Cristina Bohaciu
Sârbu

traduzione
Clara Mitola

Incontestabilmente, il più grande compositore verista ma non solo, visto che la parte romantica ha per lo meno lo stesso peso sulla bilancia, è stato Giacomo Puccini. Le tendenze estreme dell'epoca – soprattutto letterarie – l'hanno influenzato ma, nelle sue opere migliori, il compositore è riuscito a sottrarsi alle esagerazioni veriste, portando avanti un percorso più vicino alla vita e alla realtà, e a trovare uno stile personale.

Giacomo Puccini (1858–1924) è nato nella città di Lucca, in una famiglia che, in passato, aveva annoverato numerosi musicisti. L'ambiente

musicale in cui ha trascorso l'infanzia e l'amore del popolo italiano per l'arte, e particolarmente per l'opera, hanno profondamente influenzato il suo percorso e la sua carriera. Al conservatorio di Milano studia composizione con due noti maestri, Ponchielli e Bazzini che, con il loro rigore pedagogico, rispettando il classicismo e grazie al gusto per il bel canto, hanno guidato i passi del futuro compositore verso una direzione sicura.

Puccini inizia a scrivere opere in un'Italia dominata da Wagner e Verdi, quando ai giovani compositori bastava comporre più che altro nello spirito della tradizione creata da questi giganti

dell'arte sonora. Puccini però è riuscito a uscire dall'impasse e a imporsi come creatore con una voce propria. A partire da un'osservazione attenta, dettagliata e sincera della natura, del contesto sociale e degli uomini che lo circondano, le sue prime opere, con tutti i difetti tipici di un esordio, hanno posto il giovane creatore nella sfera d'interesse del pubblico. Per *Le Villi ed Edgar*, che hanno visto le luci della ribalta nel 1884 e nel 1889, Puccini attinge i propri soggetti dalla letteratura francese, da cui si sente particolarmente attratto.

Manon Lescaut (1893) e soprattutto *La bohème* (1896) lo consacreranno come il compositore più importante del suo tempo, creatore destinato a portare avanti la fama della scuola italiana di opera.

Nel gennaio del 1900 ha luogo la prima rappresentazione della *Tosca*, che consacrerà Puccini in modo definitivo, anche a livello mondiale. Nel 1904, *Cio Cio San (Madama Butterfly)* non riscuote successo alla sua prima messa in scena ma, in pochi anni, si imporrà come una delle opere del teatro lirico più popolari al mondo. Seguono *La fanciulla del West* e il trittico composto da *Il tabarro*, *Suor Angelica* e *Gianni Schicchi*. Nel 1920, Puccini inizia a lavorare alla sua ultima opera, *Turandot*, che non riuscirà a portare a termine a causa di una grave malattia che lo ucciderà. Il duetto finale della partitura è scritto da un suo alunno, Franco Alfano.

«Verista» per determinate affinità, con certezza una valida alternativa all'opera romantica italiana, Giacomo Puccini nei fatti non mostra alcun eccesso di «realismo». È un lirico puro e un creatore d'atmosfera. D'altra parte, è vero che spesso Puccini rientra nella corrente verista del teatro di attualità: *La fanciulla del West*, *Il tabarro*, perfino *La bohème* e la *Tosca* e, senza dubbio, *Madama Butterfly*.

La chiave del successo delle opere di Puccini risiede nell'abilità del compositore di stabilire un contatto profondamente intimo tra la sensibilità dello spettatore e la sofferenza degli eroi sul palco. Profondo conoscitore della psicologia del pubblico, il compositore è un vero e proprio «orchestratore» di reazioni, forse paragonabile ai grandi maestri della «fabbrica di sogni» che è stata Hollywood nei primi decenni del XX secolo. In effetti, ad un'attenta analisi, potremmo vedere nell'intera creazione pucciniana un'immensa variazione su un singolo tema, su un singolo personaggio, chiamato ora Manon, ora Mimi, Floria Tosca, Cio-Cio-San, Minie, Lauretta, Liu...

Esiste nella musica di Puccini questo costante sentimentalismo di fattura assai diretta, che si traduce in ispirati effluvi melodici che imprimono nella nostra memoria affettiva i volti dei suoi personaggi. La melodia si sviluppa soprattutto seguendo i suoi impulsi interni, più che il dettato

poetico, curvandosi in ascese eleganti verso gli acuti o precipitando nella tenerezza vellutata del registro grave; poco interessato alle forme rigoro-rose o simmetriche, Puccini collega le idee melodiche, le disperde, le riprende molte volte, non le sviluppa mai in eccesso, e le sue partiture hanno un perfetto equilibrio tra cantabilità e replica.

Puccini utilizza in modo pregnante il principio wagneriano del leitmotiv, ma lo fa in modo discreto e sottile, mai con tirannia. La qualità della scrittura sinfonica nelle partiture di teatro lirico è straordinaria. Il rapporto tra le voci e gli strumenti è sempre perfettamente dosato, mentre l'orchestrazione è magistrale, così come le combinazioni timbriche – gli esempi sono innumerevoli. Puccini è uomo di teatro per eccellenza. Ha scritto occasionalmente, ma in modo insignificante, alcune pagine sinfoniche, di musica da camera o corale, pensando la musica sempre come parte di uno spettacolo.

foto: wikimedia.org

Più di ogni altra cosa però, Puccini rimane l'ultimo grande melodista della musica italiana. Attraverso il dono di questa ispirazione e attraverso l'equilibrio di tutti i mezzi a disposizione di un'arte che il tempo sembra non poter scalfire, rimane il demiurgo di alcuni universi spirituali della cui magia è difficile – se non impossibile – poterci liberare.

Il compositore Giacomo Puccini al pianoforte, 1900

Discendenti romeni dei pittori **Ademollo**

di
Radu Negrescu-
Suțu

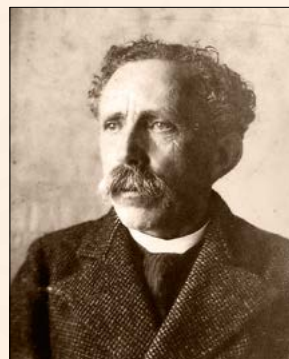
traducere
Olivia Simion

foto
archivio dell'autore ·
arhiva autorului

Hélène Cazaban, mia nonna materna, discendeva da una vecchia famiglia guascona che si stabilì a Carcassonne nel XV secolo, un ramo della quale si era stabilito in Moldavia, verso la metà del XIX secolo. Per parte materna, discendeva da una famiglia italiana altrettanto vecchia, gli Ademollo (precedentemente Adamolli) di Milano, venuti a stabilirsi a Firenze, un ramo della quale era venuto a vivere, come nel caso precedente, in Moldavia, nel XIX secolo. I suoi genitori, che sono i miei bisnonni, erano il francese Jules Cazaban e l'italiana Ida Ademollo.

Hélène Cazaban, bunica mea maternă, provenea dintr-o veche familie gasconă stabilită la Carcassonne în secolul al XV-lea, una dintre ramurile acestei familii așezându-se în Moldova spre mijlocul secolului al XIX-lea. Pe partea maternă, provenea dintr-o familie italiană la fel de veche, Ademollo (anterior Adamolli) din Milano, stabilită ulterior la Florența, una dintre ramuri ajungând, ca și în cazul precedent, să locuiască în Moldova, în secolul al XIX-lea. Părinții ei, străbunicii mei, au fost francezul Jules Cazaban și italianca Ida Ademollo.

Jules e Ida Cazaban e le loro figlie. La ragazzina di fronte a Jules è mia nonna, Hélène

Jules și Ida Cazaban și fiicele lor. Fetita din fața lui Jules este bunica mea, Hélène

Cercheremo di presentare qui la genealogia della famiglia Ademollo, per quanto le nostre ricerche ci hanno permesso di trovare, ma la famiglia è molto più antica (XIV secolo). Gli Adamolli sono originari di Varese, in Lombardia, da dove giungono prima a Milano, per poi stabilirsi a Firenze. Così, abbiamo trovato i seguenti membri di questa famiglia:

Vom încerca să prezentăm aici genealogia familiei Ademollo, atât cât ne-au permis cercetările efectuate să aflăm, însă familia are rădăcini mult mai vechi (secolul al XIV-lea). Familia Adamolli era originară din Varese, în Lombardia, de unde a ajuns mai întâi la Milano, pentru a se stabili apoi la Florența. Astfel, am găsit următorii membri ai acestei familii:

Antonio ADAMOLLI, sposato con **Marina MEDICI**, milanesi, dalla quale ebbe un figlio:

Luigi ADEMOLLO (n. Milano, 30 aprile 1764 – d. Firenze, 11 febbraio 1849, sepolto a Santa Croce), famoso pittore, sposato con Margherita, figlia di Scipione CIMBALLI, a Milano, il 21 novembre 1791, dalla quale ebbe otto figli e figlie, e poi con Annunziata RICCI (senza discendenza). I figli e figlie di Luigi erano:

- **CARLO** (n. Firenze, 18 ottobre 1792 – morto in tenera età);
- **MICHELINA** (n. Firenze, 1793 – morta in tenera età);
- **ANTONIO CARLO ISIDORO** (n. Siena, 4 aprile 1794 – d. Firenze, 24 settembre 1837, sepolto a Santa Croce), ingegnere del Catasto fiorentino, sposato con Rebecca SBOLGI dalla quale ebbe i seguenti nove figli e figlie:
 - **MARGHERITA** (n. Firenze – d. Livorno, 22 luglio 1861), nubile;
 - **LUIGI** (n. Firenze, 1815 – d. Iași, 20 novembre 1880), professore, impresario, sposato a Firenze con Sophia Ferrini (n. Firenze, 1824 – d. Iași, 26 agosto 1860), cantatrice, dalla quale ebbe un figlio e cinque figlie:
 - Alfredo**;
 - Eugenia**, morta nel 1905, attrice, sposata con l'attore Alexandru Marinescu;
 - Adela**, sposata con il baritone Teodor Popescu;
 - Clotilda** (n. Firenze, 1857 – d. Craiova, 1914), attrice;
 - Olga**;
 - Ida** (n. Firenze, 1844 – d. Iași il 1 aprile 1917), sposata a Iași con l'ingegnere francese **Jules Cazaban**;
 - **CARLO**, pittore risorgimentale (n. Firenze, 9 ottobre 1824 – d. Firenze, 15 luglio 1911), sposato con Emilia LAMBRUSCHINI, dalla quale ebbe due figli:
 - Luigi** (n. Firenze, 28 aprile 1847 – d. Figline Valdarno, 20 novembre 1879);
 - Eugenio** (n. e d. Firenze, nell'aprile 1849);
 - **ALESSANDRO** (n. Firenze, 22 novembre 1826 – d. Firenze, 22 giugno 1921), celibe, magistrato alla Corte dei Conti, scrittore;
 - **LEOPOLDO** (n. e d. Firenze), sposato con Adele PIERUCCI;
 - **CESARE** (n. Firenze – d. Roma, forse nel 1940), sposato con Anna VON BUDDEN, dalla quale ebbe una figlia:
 - Eleonora**;
 - **EUGENIO** (n. Firenze, 1829 – d. 15 febbraio 1849);
 - **OTTAVIA** (n. Firenze – d. Sesto Fiorentino), sposata con Giovanni MENGOZZI;
 - **ELEONORA** (n. Firenze, morta nubile);
- **GIOVANNI** (n. Firenze, 4 marzo 1797 – d. Firenze, 1872), sposato con Luisa [...], dalla quale ebbe un figlio:
 - CARLO**;
- **OLIMPIA**, gemella del predetto, ma non sopravvissuta;
- **AGOSTINO** (n. Siena, 1 ottobre 1798 – d. Firenze, 20 giugno 1841, sepolto a Santa Croce), magistrato, storico, scrittore, sposato con Maddalena GHERARDI, dalla quale ebbe una figlia:
 - GIULIA**;
- **DOMENICO** (n. Firenze, 18 agosto 1800 – d. Firenze), sposato con Maria [...], dalla quale ebbe due figli:
 - CESARE**;
 - ERNESTO**;
- **STEFANO** (n. Arezzo, 28 giugno 1802 – d. Firenze, 27 maggio 1877), medico chirurgo, sposato con Giuseppina DEL RICCIO PAPI, dalla quale ebbe sette figli e figlie:
 - ALFONSO**;
 - CLAUDIO**;
 - GINEVRA**;
 - MICHELINA**;
 - RAFFAELLO**;
 - ANTOINETTA**;
 - LODOVICO**.

Antonio ADAMOLLI, căsătorit cu **Marina MEDICI**, milanezi, cu care a avut un fiu,

↓
Luigi ADEMOLLO (n. Milano, 30 aprilie 1764 – d. Florența, 11 februarie 1849, înmormântat la Santa Croce), pictor faimos, căsătorit cu Margherita, fiica lui Scipione CIMBALLI, la Milano, în 21 noiembrie 1791, cu care a avut opt fii și fiice, iar apoi cu Annunziata RICCI (fără descendenți). Fiii și fiicele lui Luigi erau:

- **CARLO** (n. Florența, 18 octombrie 1792, mort la o vârstă fragedă);
- **MICHELINA** (n. Florența, 1793, moartă la o vârstă fragedă);
- **ANTONIO CARLO ISIDORO** (n. Siena, 4 aprilie 1794 – d. Florența, 24 septembrie 1837, înmormântat la Santa Croce), inginer la Cadastrul din Florența, căsătorit cu Rebecca SBOLGI, cu care a avut nouă fii și fiice:
 - **MARGHERITA** (n. Florența – d. Livorno, 22 iulie 1861), necăsătorită;
 - **LUIGI** (n. Florența, 1815 – d. Iași, 20 noiembrie 1880), profesor, impresar, căsătorit la Florența cu Sophia Ferrini (n. Florența, 1824 – d. Iași, 26 august 1860), cântăreață, cu care a avut un fiu și 5 fiice:
 - Alfredo;**
 - Eugenia** (d. 1905), actriță, căsătorită cu scriitorul Alexandru Marinescu;
 - Adela**, căsătorită cu baritonul Teodor Popescu;
 - Clotilda** (n. Florența, 1857 – d. Craiova, 1914), scriitoare;
 - Olga;**
 - Ida** (n. Florența, 1844 – d. Iași, 1 aprilie 1917), căsătorită la Iași cu inginerul francez **Jules Cazaban;**
 - **CARLO** (n. Florența, 9 octombrie 1824 – d. Florența, 15 iulie 1911), pictor al perioadei Risorgimento, căsătorit cu Emilia LAMBRUSCHINI, cu care a avut doi fii:
 - Luigi** (n. Florența, 28 aprilie 1847 – d. Figline Valdarno, 20 noiembrie 1879);
 - Eugenio** (n. și d. Florența, aprilie 1849);
 - **ALESSANDRO** (n. Florența, 22 noiembrie 1826 – d. Florența, 22 iunie 1921), necăsătorit, magistrat la Curtea de Conturi, scriitor;
 - **LEOPOLDO** (n. și d. Florența), căsătorit cu Adele PIERUCCI;
 - **CESARE** (n. Florența, d. Roma, probabil în 1904), căsătorit cu Anna VON BUDDEN, cu care a avut o fiică:
 - Eleonora;**
 - **EUGENIO** (n. Florența, 1829 – d. 15 februarie 1849);
 - **OTTAVIA** (n. Florența – d. Sesto Fiorentino), căsătorită cu Giovanni MENGOZZI;
 - **ELEONORA** (n. Florența, d. necăsătorită);
- **GIOVANNI** (n. Firenze, 4 martie 1797 – d. Florența, 1872), căsătorit cu Luisa, cu care a avut un fiu:
 - CARLO;**
- **OLIMPIA**, sora geamănă a lui Giovanni, dar care nu a supraviețuit;
- **AGOSTINO** (n. Siena, 1 octombrie 1798 – d. Florența, 20 iunie 1841, înmormântat la Santa Croce), magistrat, istoric, scriitor, căsătorit cu Maddalena GHERARDI, cu care a avut o fiică:
 - GIULIA;**
- **DOMENICO** (n. Firenze, 18 august 1800 – d. Florența), căsătorit cu Maria, cu care a avut doi fii:
 - CESARE;**
 - ERNESTO;**
- **STEFANO** (n. Arezzo, 28 iunie 1802 – d. Florența, 27 mai 1877), medic chirurg, căsătorit cu Giuseppina DEL RICCIO PAPI, cu care a avut șapte fii și fiice:
 - ALFONSO;**
 - CLAUDIO;**
 - GINEVRA;**
 - MICHELINA;**
 - RAFFAELLO;**
 - ANTOINETTA;**
 - LODOVICO.**

Descendenți români ai
pictorilor **Ademollo**

Ida ADEMOLLO, arrivata în Moldavia cu mama, la cantatrice Sophia Ferrini, în 1850, e sosită cu l'ingegnere francez **Jules CAZABAN**, de la care ebbe quattro figli e cinque figlie:

- **Ludovic**, ingegnere, sosit cu Anette Checais,
- **Georges**, arhitect, sosit cu Brândușa Ciulei,
- **Jules** e **Paul**, morți în tineră etă,
- **Emilie**, sosită cu l'ufficiale Constantin Mărgăritescu,
- **Lucie**, sosită cu il sindaco Catone Militeanu,
- **Nathalie**, sosită cu l'ingegnere Petre Nedelschi,
- **Marguerite**, sosită cu l'ingegnere italian Giuseppe Barberis,
- **Hélène**, sosită cu il principe **Rudolf Suțu**.

Due membri de questa famiglia merită o prezentare mai aprofundată, pentru că au atins faima internațională, datorită talentului lor. Este cazul celor doi pictori Ademollo, Luigi și Carlo, pe care vom încerca să vi-i prezentăm aici, împreună cu creațiile lor.

Luigi ADEMOLLO – născut la Milano e, de foarte tânăr, s-a înscris la Academia de Arte Frumoase din Brera, unde predau Trallesi, Albertoli și Piermarini. Părăsind Milano în 1783, a petrecut un timp foarte scurt în Piemont și apoi a ajuns în același an la Roma, unde a început imediat să lucreze ca pictor.

Din 1788 activează și la Florența, unde, în 1789, obține prima lucrare importantă, executarea decorațiilor din Teatrul Pergola. De asemenea, a continuat să lucreze la Roma, călătorind constant între cele două orașe. Tot în 1789 a fost numit profesor la Academia de Arte Frumoase din Florența. A obținut numeroase lucrări în Toscana (Teatro Livorno etc.) și a decis să se stabilească la Florența, petrecându-și însă viața între Florența și Roma, unde a locuit împreună cu familia, în via Condotti.

În 1794, afrescă cu subiecte mitologice și epice elenistice în saloanele de la primul etaj și în capela interioară a Palatului Venturi Gallerani din Siena.

Lavorò molto nel Granducato di Toscana e nel Ducato di Lucca, dove afrescò palazzi, ville e chiese. E, în particular, fu tra i protagonisti del rinnovamento degli interni del Palazzo Ducale, richiesto dalla duchessa Maria Luisa di Borbone. A lui si deve il grande salone oggi noto appunto come Salone dell'Ademollo.

Nel Granducato di Toscana, a Livorno, eseguì le decorazioni neoclassiche del Teatro San Marco, sfortunatamente distrutte durante

Ida ADEMOLLO, stabilită în Moldova cu mama sa, cântăreața Sophia Ferrini, în 1850, s-a căsătorit cu inginerul francez **Jules CAZABAN**, cu care a avut patru fii și cinci fiice:

- **Ludovic**, inginer, căsătorit cu Anette Checais;
- **Georges**, arhitect, căsătorit cu Brândușa Ciulei;
- **Jules** și **Paul**, morți la vârste fragede;
- **Emilie**, căsătorită cu ofițerul Constantin Mărgăritescu;
- **Lucie**, căsătorită cu primarul Catone Militeanu;
- **Nathalie**, căsătorită cu inginerul Petre Nedelschi;
- **Marguerite**, căsătorită cu inginerul italian Giuseppe Barberis;
- **Hélène**, căsătorită cu principele **Rudolf Suțu**.

Doi membri ai acestei familii merită o prezentare mai aprofundată, pentru că au atins faima internațională, datorită talentului lor. Este cazul celor doi pictori Ademollo, Luigi și Carlo, pe care vom încerca să vi-i prezentăm aici, împreună cu creațiile lor.

Luigi ADEMOLLO – s-a născut la Milano și, încă de foarte tânăr, s-a înscris la Academia de Arte Frumoase din Brera, unde predau Trallesi, Albertoli și Piermarini. Părăsind Milano în 1783, a petrecut un timp foarte scurt în Piemont și apoi a ajuns în același an la Roma, unde a început imediat să lucreze ca pictor.

Din 1788 activează și la Florența, unde, în 1789, obține prima lucrare importantă, executarea decorațiilor din Teatrul Pergola. De asemenea, a continuat să lucreze la Roma, călătorind constant între cele două orașe. Tot în 1789 a fost numit profesor la Academia de Arte Frumoase din Florența. A obținut numeroase lucrări în Toscana (Teatro Livorno etc.) și a decis să se stabilească la Florența, petrecându-și însă viața între Florența și Roma, unde a locuit împreună cu familia, în via Condotti.

În 1794, a pictat fresce cu subiecte mitologice și epice elenistice în saloanele de la primul etaj și în capela interioară a Palatului Venturi Gallerani din Siena.

A lucrat intens în Marele Ducat al Toscanei și în Ducatul Lucca, unde a pictat fresce în palate, vile și biserici. Și, în special, s-a numărat printre protagoniștii renovării interioarelor Palatului Ducal din Lucca, solicitate de ducesa Maria Luisa de Bourbon. El a fost responsabil pentru salonul mare cunoscut acum sub numele de Salonul lui Ademollo.

În Marele Ducat al Toscanei, la Livorno, a executat decorațiile neoclasice ale Teatrului San Marco, care din păcate au fost distruse în timpul

Foto: Wikimedia Commons

Luigi Ademollo, *Il trasporto dell'Arca dell'Alleanza*, particolare, 1816, Palazzo Pitti, Firenze

Luigi Ademollo, *Transportul Chivotului Legământului care conține Tablele Legii*, detaliu frescă, 1816, Palazzo Pitti Florența

i bombardamenti aerei della Seconda Guerra Mondiale. Si interessò anche alla realizzazione degli affreschi per la chiesa di Santa Caterina, ma la sua proposta, considerata troppo costosa, fu rifiutata. A causa dei medesimi eventi bellici, sono stati distrutti anche gli affreschi eseguiti nella Cappella della Concezione, nel Duomo di Livorno.

A Firenze, ha lavorato nella Cappella e nella Galleria Palatina del Palazzo Pitti ed in varie sale dello stesso palazzo, nei palazzi Pucci, Guadagni, Incontri e Capponi, alla Basilica della Santissima Annunziata, nelle chiese San Giuseppe e Sant'Ambrogio.

Ha lavorato anche per chiese nel bergamasco e nel bresciano, a Livorno e Pisa. Nel pisano, lavorò a Pomarance, a Palaia, a Santa Maria a Monte. Ad Arezzo, eseguì affreschi con scene bibliche del *Vecchio* e *Nuovo Testamento*, poi lavorò a Lucignano e a Monte San Savino, dove, nella chiesa della Compagnia del Suffragio, ha eseguito nel 1821 il ciclo pittorico che la decora, raffigurante la *Deposizione dalla Croce con la Santissima Trinità e angeli* e *Scene del Nuovo Testamento* sulle pareti laterali e sulle volte.

Luigi Ademollo è stato uno dei più grandi artisti neoclassici italiani. Ha avuto un considerevole successo grazie al suo talento di decoratore, associato ad una considerevole cultura letteraria. Ha eseguito in particolare molte decorazioni ispirate a temi storici e mitologici, affreschi con scene

bombardamentelor aeriene din cel de-Al Doilea Război Mondial. A fost interesat și de realizarea de fresce pentru biserica Santa Caterina, dar propunerea sa, considerată prea scumpă, a fost respinsă. Din cauza aceluiași evenimente de război, frescele pictate în Cappella della Concezione din Catedrala din Livorno au fost și ele distruse.

La Florența a lucrat în Capela și Galeria Palatină ale Palatului Pitti și în diferite încăperi ale aceluiași palat, în palatele Pucci, Guadagni, Incontri și Capponi, în Basilica Santissima Annunziata, în bisericile San Giuseppe și Sant'Ambrogio.

A lucrat și pentru biserici din zonele Bergamo și Brescia, din Livorno și Pisa. În zona Pisa a lucrat la Pomarance, Palaia, Santa Maria a Monte. În Arezzo, a executat fresce cu scene biblice din *Vecchiul* și *Noul Testament*, apoi a lucrat la Lucignano și Monte San Savino, unde în 1821 a executat ciclul pictural care decorează biserica Compagnia del Suffragio, înfățișând *Coborârea de pe Cruce cu Sfânta Treime și îngeri* și *Scene din Noul Testament* pe pereții laterali și pe bolți.

Luigi Ademollo a fost unul dintre cei mai mari artiști neoclasici italieni. A avut un succes considerabil datorită talentului său de decorator, asociat cu o cultură literară considerabilă. În special, a executat multe decorațiuni inspirate din teme istorice și mitologice, fresce cu scene din *Vecchiul* și *Noul Testament*. Pe lângă fresce, s-a dedicat și desenului, temperei, picturii în ulei și gravurii.

Carlo ADEMOLLO – nepot al pictorului Luigi Ademollo, Carlo s-a înscris în 1838 la Academia de Arte Frumoase din Florența, sub îndrumarea lui Giuseppe Bezzuoli.

După Academie, și-a aprofundat studiile cu Giuseppe Bezzuoli, specializându-se în peisaje cu animale, dar și în picturi istorice apreciate în epocă. În jurul anului 1850 s-a alăturat grupului Staggia, apoi a intrat în Caffè Michelangelo din Florența, frecventat de grupul Macchiaioli, fără a adera oficial la grup.

De asemenea, pictează o frescă cu *Provocarea de la Barletta*, o ciocnire care a avut loc la 13 februarie 1503, între treisprezece cavaleri italieni (sub egida spaniolă) și același număr de cavaleri francezi. Confruntarea s-a încheiat cu victoria italienilor.

Pictor peisagist tradiționalist, a schimbat registrul în 1859, când s-a înrolat pe cheltuiala sa ca voluntar în armata italiană în cel de-Al Doilea Război de Independență, pictând portrete ale diferitelor personalități istorice ale vremii, precum Felice Orsini, Giuseppe Mazzini, Camillo Cavour, Ugo Bassi sau Adelaide Cairoli, supranumită *mama Italiei*.

În 1866, a participat la al Treilea Război de Independență, în calitate de consilier al

del *Vecchio e Nuovo Testamento*. Si è dedicato oltre che all'affresco anche al disegno, alla tempera, al dipinto ad olio e all'acquarello.

Carlo ADEMOLLO – nipote del pittore Luigi Ademollo, Carlo si iscrive nel 1838 all'Accademia di Belle Arti di Firenze, sotto la guida di Giuseppe Bezzuoli.

Dopo l'Accademia, approfondisce gli studi con Giuseppe Bezzuoli, specializzandosi in paesaggi con animali, ma anche quadri storici apprezzati all'epoca. Verso il 1850, si aggrega al gruppo di Staggia, poi entra al Caffè Michelangelo di Firenze, frequentato dal gruppo dei Macchiaioli, senza aderire ufficialmente al gruppo.

Affresca anche una parete con la *Disfida di Barletta*, uno scontro tenutosi il 13 febbraio 1503, fra tredici cavalieri italiani (sotto l'egida spagnola) e altrettanti cavalieri francesi. Il confronto finì con la vittoria degli italiani.

Pittore paesaggista tradizionalista, cambiò registro nel 1859, quando si arruolò a proprie spese come volontario nell'esercito italiano della Seconda Guerra d'Indipendenza, dipingendo ritratti di diversi personaggi storici dell'epoca, come Felice Orsini, Giuseppe Mazzini, Camillo Cavour, Ugo Bassi oppure Adelaide Cairoli, soprannominata la *mamma d'Italia*.

Partecipò, nel 1866, alla Terza Guerra d'Indipendenza, come aiutante del comandante della Guardia Nazionale Toscana. Nominato dal re Vittorio Emanuele II pittore ufficiale dell'Esercito, dipinge i principali fatti storici del Risorgimento.

Pittore romantico risorgimentale, immortalò scene di battaglia, fra le quali si ricordano quelle di *Varese* e *San Fermo*, *La breccia di Porta Pia*, *La trilogia sulla morte di Anna Cuminello*, *L'eccidio della famiglia Tavani-Arquati*, *L'ultimo assalto a San Martino*, *L'incontro di Vittorio Emanuele II e Garibaldi a Teano*, *La morte di Anita Garibaldi*, *L'esecuzione di Felice Orsini*, *L'arresto di Ugo Bassi*, *Soldati che tornano dalla Crimea*, *Pace di Villafranca* ecc.

Il 14 marzo 1869, fu nominato professore corrispondente dell'Accademia di Belle Arti di Firenze.

Parte della sua corrispondenza fu donata dal nipote Umberto Ademollo al Museo Centrale del Risorgimento di Roma, inaugurato nel 1970.

Come nel caso della famiglia Cazaban, il ramo degli Ademolli stabilitosi in Moldavia ha interrotto, per motivi che non conosciamo, ogni contatto con i parenti rimasti in Italia. Per fortuna, circa quattro decenni fa, ho avuto il piacere di conoscere il signore Amedeo Ademollo, di Antria (provincia di Arezzo), piacevolmente sorpreso di apprendere da me la storia del ramo moldavo della sua famiglia. Questo signore era allora anziano,

foto: wikimedia.org

comandantului Gărzii Naționale Toscane. Numit de regele Vittorio Emanuele al II-lea pictor oficial al Armatei, el a pictat principalele evenimente istorice ale Risorgimento-ului.

Pictor romantic al Risorgimento-ului, a imortalizat scene de luptă, printre care cele de la *Varese* și *San Fermo*, *Asaltul de la Porta Pia*, *Trilogia morții Annei Cuminello*, *Masacrul familiei Tavani-Arquati*, *Ultimul asalt asupra San Martino*, *Întâlnirea lui Vittorio Emanuele II și Garibaldi la Teano*, *Moartea Anitei Garibaldi*, *Execuția lui Felice Orsini*, *Arestarea lui Ugo Bassi*, *Soldați întorcându-se din Crimea*, *Pacea de la Villafranca* etc.

La 14 martie 1869, a fost numit profesor corespondent al Academiei de Arte Frumoase din Florența.

O parte din corespondența sa a fost donată de nepotul său, Umberto Ademollo, Muzeului Central al Risorgimento-ului din Roma, inaugurat în 1970.

Ca și în cazul familiei Cazaban, ramura Ademollo stabilită în Moldova a întrerupt, din motive pe care nu le cunoaștem, orice contact cu rudele rămase în Italia. Din fericire, în urmă cu vreo patru decenii, am avut plăcerea să-l cunosc pe domnul Amedeo Ademollo, din Antria (provincia Arezzo), plăcut surprins să afle de la mine istoria ramurii moldovenești a familiei sale. Acest domn

Carlo Ademollo,
L'incontro di Vittorio Emanuele II e Garibaldi a Teano, particolare,
1860-1870 circa

Carlo Ademollo,
Întâlnirea lui Vittorio Emanuele II și Garibaldi la Teano, detaliu, circa
1860-1870

oggi non più in vita. Sfortunatamente, la nostra connessione è terminata dopo un breve scambio di informazioni, per motivi al di fuori del nostro controllo. Credo sia stato l'ultimo Ademollo, in linea maschile, della famiglia, che abbiamo avuto il piacere di presentarvi. Altrimenti, naturalmente, ci sono ancora discendenti, come in Romania, attraverso le donne, che non portano più il nome patronimico del famoso pittore Luigi Ademollo, il patriarca della famiglia.

Provenienti dal ramo moldavo di Ida Ademollo, ci sono ancora oggi discendenti che vivono in Romania o che sono stati esiliati durante la dittatura comunista nel Mondo Libero, insieme ai loro figli, o che hanno avuto (altri) figli in libertà. Il loro merito personale non è affatto quello di essere discendenti del celebre pittore, ma di eccellere nelle loro professioni, esercitate con passione e serietà, facendo onore alla famiglia. Poiché hanno tutti figli e nipoti, siamo rassicurati che la discendenza degli Ademollo continui ancora, anche grazie al ramo moldavo. Siccome purtroppo non sono moltissimi, possiamo elencarli facilmente, in ordine alfabetico:

- l'ingegnere **Alexandru Ludovic Cazaban**, sposato con Domnica Muntelescu, e i loro figli, Adina, professoressa, e Filip, ingegnere, negli Stati Uniti;
- la ricercatrice microbiologa **Manuela Cazaban**, sposata con il finanziere Robert Selles, e la loro figlia, Melina, ingegnere, negli Stati Uniti;
- l'accademica **Miruna Cazaban**, sposata con il storico delle religioni, Bogdan Tătaru-Cazaban, in Romania;
- il fisico **Dimitrie Cădere**, sposato con Doina Vasilescu, e i loro figli, Dan, ingegnere, e Christian, informatico, in Francia;
- la pianista **Dana Cădere**, sorella di Dimitrie, sposata con il violinista Corneliu Ioan, e i loro figli, Alexandra, pianista, e Dominique, ingegnere, in Francia e negli Stati Uniti;
- l'informatico **Vlad Coroamă**, in Romania;
- i fratelli **Andrei** e **Alexandru Nedelschi**, in Romania;
- lo scrittore **Radu Negrescu-Suțu**, sposato con l'informatica Manuela Dogaru, e il loro figlio, Alexandru, ingegnere, in Francia;
- il ricercatore matematico **Dan Timotin**, sposato con l'architetta Ileana Ciureș, e il figlio Tudor, architetto, in Romania.

Vorrei, ultimo ma non per importanza, cortesemente ringraziare nostro cugino, il capofamiglia Alexandru Ludovic Cazaban, e la talentuosa scrittrice e drammaturga Anca Visdei, che mi hanno gentilmente aiutato a perfezionare la traduzione di questa storia nella lingua di Dante.

era în vârstă pe atunci, nu mai trăiește astăzi. Din păcate, conexiunea noastră s-a încheiat după un scurt schimb de informații, din motive independente de voința noastră. Cred că a fost ultimul Ademollo, în linie masculină, din familie, pe care am avut plăcerea să vi-l prezentăm. În rest, desigur că mai există descendenți, ca și în România, prin femei, care nu mai poartă numele patronimic al celebrului pictor Luigi Ademollo, patriarhul familiei.

Din ramura moldovenească a Idei Ademollo, există și astăzi descendenți care locuiesc fie în România, fie exilați în timpul dictaturii comuniste în Lumea Liberă, împreună cu copiii lor, sau care au avut (alți) copii în libertate. Meritul lor personal nu este deloc acela de a fi urmași ai celebrului pictor, ci de a excela în meseriile lor, practicate cu pasiune și seriozitate, făcând cinste familiei. Întrucât toți au copii și nepoți, suntem liniștiți că descendența Ademollo continuă, și datorită ramurii moldovenești. Deoarece, din păcate, nu sunt foarte mulți, îi putem enumera cu ușurință, în ordine alfabetică:

- inginerul **Alexandru Ludovic Cazaban**, căsătorit cu Domnica Muntelescu și copiii lor, Adina, profesoară, și Filip, inginer, în Statele Unite;
- cercetătoarea în microbiologie **Manuela Cazaban**, căsătorită cu expertul în finanțe Robert Selles, și fica lor, Melina, inginer în Statele Unite;
- conferențiar universitar **Miruna Cazaban**, căsătorită cu istoricul religiilor Bogdan Tătaru-Cazaban, în România;
- fizicianul **Dimitrie Cădere**, căsătorit cu Doina Vasilescu, și copiii lor, Dan, inginer, și Christian, informatician, în Franța;
- pianista **Dana Cădere**, sora lui Dimitrie, căsătorită cu violonistul Corneliu Ioan, și copiii lor, Alexandra, pianistă, și Dominique, inginer, în Franța și Statele Unite;
- informaticianul **Vlad Coroamă**, în România;
- frații **Andrei** și **Alexandru Nedelschi**, în România;
- scriitorul **Radu Negrescu-Suțu**, căsătorit cu informaticiana Manuela Dogaru și fiul lor, Alexandru, inginer, în Franța;
- cercetătorul în matematică **Dan Timotin**, căsătorit cu arhitecta Ileana Ciureș, și fiul lor, Tudor, arhitect în România.

Aș dori, nu în ultimul rând, să îi mulțumesc respectuos vărului nostru cap de familie, Alexandru Ludovic Cazaban, și talentatei scriitoare și dramaturge Anca Visdei, care m-au ajutat cu drag să perfecționez traducerea acestei povești în limba lui Dante.

Quando l'Italia è una infinita scoperta

dialoghi
letterari

Per questo numero di «Dialoghi Letterari», abbiamo fatto una chiacchierata virtuale con Florin Dumitrescu (1966, Bucarest), un personaggio assolutamente poliedrico che ha declinato in molti modi l'uso della parola: è poeta, traduttore italianista, soprattutto paroliere (sono firmati da lui i testi di band romene come *Timpuri Noi* e *Sarmalele Reci*) ma anche docente e ricercatore di antropologia, pubblicitario. Soprattutto, Florin Dumitrescu è un costante esploratore dell'Italia, della sua lingua e cultura, ma anche un attento osservatore della società italiana che, a dispetto delle numerose visite, continua a stupirlo e ad affascinarlo.

Pentru acest număr de „Dialoguri literare” am avut o discuție virtuală cu Florin Dumitrescu (1966, București), un personaj absolut multifacțat, în adevăratul sens al cuvântului: este poet, traducător italianist, mai ales textier (sunt semnate de el versurile unor trupe românești precum *Timpuri Noi* și *Sarmalele Reci*), dar și profesor și cercetător în antropologie, om de publicitate. Mai presus de toate, Florin Dumitrescu este un explorator constant al Italiei, al limbii și culturii acesteia, dar și un observator atent al societății italiene care, în ciuda numeroaselor vizite, continuă să-l uimească și să-l fascineze.

Ca persoană publică, Florin Dumitrescu este un textier și poet celebru, traducător italianist, dar și om de publicitate, antropolog și cadru universitar. În ce calitate te simți cel mai confortabil și de ce?

Ca mulți din generația mea, care au debutat în primii ani '90, am încercat un pic din toate. Societatea românească se reseta, nu existau specializări bine definite, nici căi sigure de urmat. Eram entuziaști, ne grăbeam să umplem niște goluri și să răspundem unei multitudini de comandamente sociale. Eram flămânzi la propriu și la figurat. Am fost și jurnalist (și chiar am simțit fiorul investigațiilor de presă) și vânzător de consignație (acolo am deprins mult despre relația cu clienții, cu oamenii în general). Am devenit italianist (cu a doua specializare în franceză) după ce am absolvit o facultate de inginerie începută în regimul Ceaușescu. Apoi chiar am apucat să

Come personaggio pubblico, Florin Dumitrescu è un famoso paroliere e poeta, traduttore italianista ma anche pubblicitario, antropologo e lettore universitario. In quale veste ti senti più a tuo agio e perché?

Come molti altri membri della mia generazione che hanno debuttato nei primi anni '90, ho provato un po' di tutto. La società romana si resetava, non esistevano specializzazioni ben definite, e neppure strade certe da seguire. Eravamo pieni di entusiasmo, ci affrettavamo a riempire dei vuoti e a rispondere a una moltitudine di comandamenti sociali. Eravamo affamati, realmente e metaforicamente. Sono stato anche giornalista (e ho perfino sentito il brivido delle inchieste giornalistiche) e venditore in conto vendita (lì ho imparato molto su come trattare con i clienti e con la gente in generale). Sono diventato italianista (con una seconda specializzazione in lingua

di
Clara Mitola

traduzione
dell'intervista in
italiano
Clara Mitola

predau ca asistent la catedra de italiană, până când mi s-a făcut o „ofertă de nerefuzat” de la agenția de publicitate unde lucram cu jumătate de normă. Cred că textieria mă definește cel mai bine. Cred că, într-o societate mai așezată, cu o cultură mai sofisticată și mai riguros specializată, m-aș fi perfecționat în libretistică.

Care este relația ta cu cultura italiană? Care sunt referințele tale?

Italia e prima țară occidentală pe care am vizitat-o în 1990, când România și-a deschis granițele și am putut călători. Am descoperit-o treptat, de la vitrine și divertisment TV, până spre profunzimea din interiorul bisericilor, muzeelor și castelelor. Am revenit apoi în fiecare vară. În 1992, după ce îmi luasem diploma de inginer, m-am hotărât că voi da admitere la italiană-franceză. Nu studiasem italiana la școală, dar am apucat să mă pregătesc câteva săptămâni cu Mara Chirițescu, o profesoară minunată, cunoscută ca traducătoare a lui Cesare Pavese. Când am ajuns în Italia în acel an, mi-am făcut un program de mers la bibliotecă și tocit în vederea examenului. Am petrecut multe ore în Biblioteca Ariostea din Ferrara, care e un labirint de săli și rafturi pline cu cărți, multe ediții vechi, valoroase. De acolo nu pleci la fel cum ai venit: devii inevitabil un fanatic al cititului, un adorator al cărților. M-am întors înapoi și în alți ani și am retrăit acel vertij al perindatului printre pereți întortocheați plini de cărți de sus până jos. În 1996 am avut o bursă Erasmus la Universitatea din Padova. Deja debutasem ca textier și m-am aruncat să aleg materii de nișă, precum *Metrica poeziei* (curs de un semestru), care nu se predau în România. După încă 15 ani aveam să studiez din nou în Italia, de data asta la Universitatea din Perugia (*Dipartimento Uomo e Territorio*), într-un stagiu de mobilitate din cadrul studiilor doctorale. Aici toți antropologii din mediul academic erau prieteni (unii de-a dreptul fani) ai îndrumătorului meu, regretatul Vintilă Mihăilescu. O altă fațetă a culturii italiene mi s-a revelat atunci: cea legată de studiul practicilor rituale și tradițiilor, al ruralității și ecologiei.

În calitate de antropolog te-ai ocupat mult timp de spațiile comerciale și de importanța acestora în țesutul social. Ne poți da câteva detalii pe această temă, trecând și prin diferitele realități italiene pe care le-ai experimentat în acest sens?

Vizitez Italia din '90, de obicei merg la rudele din Emilia Romagna. De la început m-au atras

franceze) dopo aver terminato la facoltà di ingegneria iniziata durante il regime di Ceaușescu. Poi sono addirittura riuscito a insegnare come assistente della cattedra d'italiano, fino a quando non ho ricevuto un'«offerta irripetibile» dall'agenzia pubblicitaria dove lavoravo part-time. Credo che quella di paroliere sia l'attività che mi definisce meglio. Credo che in un'altra società più stabile, con una cultura più sofisticata e specializzata con rigore, mi sarei perfezionato nella stesura di libretti d'opera.

Qual è il tuo rapporto con la cultura italiana? Quali sono i tuoi riferimenti?

L'Italia è il primo paese occidentale che ho visitato nel 1990, quando la Romania ha aperto le frontiere e ho potuto viaggiare. L'ho scoperta progressivamente, dalle vetrine e dai programmi d'intrattenimento televisivi fino in profondità all'interno di chiese, musei e castelli. Da allora, ci sono tornato ogni estate. Nel 1992, dopo la laurea in ingegneria, ho deciso di tentare l'ammissione alla facoltà di lettere, con specializzazione italiano-francese. Non avevo studiato italiano a scuola ma sono riuscito a prepararmi per qualche settimana con Mara Chirițescu, una meravigliosa insegnante, conosciuta come traduttrice di Cesare Pavese. Quell'anno, quando sono arrivato in Italia, ho frequentato assiduamente la biblioteca e ho studiato molto per l'esame di ammissione. Ho passato molte ore nella Biblioteca Ariostea di Ferrara, che è un labirinto di sale e scaffali pieni di libri, molte edizioni antiche, di valore. Quello è un posto da cui non esci come ci sei entrato: diventi inevitabilmente un fanatico della lettura, un adoratore dei libri. Sono tornato ancora negli anni successivi e ho rivissuto la vertigine dell'avvicendarmi tra pareti tortuose, piene di libri da cima a fondo. Nel 1996 ho vinto una borsa Erasmus presso l'Università di Padova. Avevo già debuttato come paroliere e mi sono lanciato in materie di nicchia, come

foto: spaldapicchio

dialoguri
literare

Când Italia este o descoperire infinită

fenomene precum circuitele de *mercati settimanali* (piețe săptămânale) dintre Ferrara, Bologna și Imola... Dar nu le-am analizat, pe atunci nu știam că voi ajunge să studiezi piețele din punct de vedere academic. Mi se păreau foarte pitorești și pline de exuberanță. Mi-a rămas în minte un episod de la *mercato*-ul din Lugo: un bărbat între două vârste foarte simpatic, care vindea chiloți de damă, și-a tras un chilot pe cap, care semăna cu o pălărieuță de toreador, și a început să cânte în stil flamenco: „El Mutande-e-ero!” Era un spectacol sublim în grotescul lui. Cred că l-am și fotografiat, dar nu am reușit să captez în poză tot farmecul momentului. Pe urmă am descoperit multe piețe italienești care mi-au mers la suflet. Îmi place piața de la Campo de' Fiori din Roma, mă fascinează că a rămas de secole același teren viran, fără intervenții arhitectonice, e un fel de a spune: ăsta e un spațiu public prin excelență, e proprietatea nimănui și a noastră, a tuturor.

În calitate de italianist și traducător, cu ce provocări te-ai confruntat? Care este cel mai dificil autor pe care l-ai tradus și, invers, cu ce lucrare italiană ai avut o relație specială?

Când revista *Poesis Internațional* a pregătit numărul special Pasolini anul trecut, Claudiu Komartin mi-a dat romanul (neterminat) *Petrolio* și mi-a zis să traduc câteva capitole din el. Am ales câteva capitole, printre care și acela conținând o scenă erotică foarte intensă. Riscul era ca, trecând în română, să pierd suavitatea poetică a lui Pasolini și să cad în vulgaritate. Am avut noroc cu

Metrica poetica (curso di un solo semestre), che non esisteva in Romania. Dopo altri 15 anni, avrei studiato nuovamente in Italia, questa volta all'Università di Perugia (Dipartimento Uomo e Territorio), durante uno stage di mobilità per gli studi di dottorato. Qui, tutti gli antropologi appartenenti al mondo accademico erano amici (alcuni direttamente ammiratori) del mio referente, il compianto Vintilă Mihăilescu. Un altro aspetto della cultura italiana mi si è rivelato allora: quello legato allo studio delle pratiche rituali e tradizionali, rurali ed ecologiche.

Come antropologo ti sei occupato lungamente degli spazi commerciali e della loro importanza nel tessuto sociale. Potresti raccontarci qualche dettaglio sull'argomento, passando anche attraverso il confronto con le diverse realtà italiane che hai sperimentato in questo senso?

Viaggio per l'Italia dagli anni '90, di solito vado a trovare i parenti che ho in Emilia Romagna. Fin dall'inizio fenomeni come i circuiti dei mercati settimanali di Ferrara, Bologna e Imola hanno attirato la mia attenzione... Ma non li ho analizzati, all'epoca non sapevo che avrei studiato i mercati dal punto di vista accademico. Mi sembravano molto pittoreschi e pieni di esuberanza. Ricordo un episodio al mercato di Lugo: un uomo di mezza età, simpaticissimo, che vendeva mutande da donna, si è messo in testa un paio di mutande, simili a un cappello da torero, e ha iniziato a cantare in stile spagnoleggiante, come un flamenco: *El Mutande-e-ero!* Era uno spettacolo sublime, seppur nel suo essere grottesco. Credo di avergli fatto una foto ma non sono riuscito a immortalare tutto il fascino del momento. Nel tempo, ho scoperto molti mercati italiani che mi sono entrati nel cuore. Mi piace

Mercato in Piazza della Frutta, Padova

Târgul din Piazza della Frutta, Padova

Al Mercato Coperto di Santa Scolastica, Bari

La piața Santa Scolastica din Bari

Foto: Florin Dumbrășu

Claudiu, care a mai aruncat un ochi. El știe bine italiană, mi-a făcut niște observații foarte utile.

Altminteri, eu nu traduc cărți întregi, pentru că nu am timp.

Totuși, regretata Laura Albușescu de la Editura Art a insistat până am acceptat să traduc un roman grafic, *Stigmata* (text: Claudio Piersanti, desen: Lorenzo Mattotti), care a apărut în România în 2011. Spunea că alegerea mea ca traducător e un eveniment în sine. Poate voia doar să mă flateze, cert e că m-a înduplecat și am

acceptat jobul. Am tradus destul de relaxat și fără probleme *i fumetti* [N.R.: benzile desenate], doar că, făcând-o în grabă și fără verificare, am lăsat multe pasaje lucrute neglijent. Noroc că am avut o zână bună, redactorea Raluca Dincă, ce mi-a ținut spatele și a rescris practic replică cu replică tot textul. Ea e de fapt traducătoarea adevărată a cărții.

Cu versurile cărei poezii (italiene sau române) ți-ai putea defini ideea despre sau legătura cu Italia?

E o experiență de așteptare a aventurii, similară cu starea descrisă de *Infinitul* lui Leopardi: senzația aceea de anticipare anxioasă pe care o trăia contele de Recanati în dreptul boschetului (*siepe*), gândindu-se la lumile extraordinare de dincolo, care îl îmbiau să le exploreze. De fiecare dată când merg în Italia, simt o astfel de promisiune a cuceririi unor tărâmurii fascinante, umbrită de regretul că nu voi avea, totuși, timpul și energia să cuprind totul.

il mercato di Campo de' Fiori di Roma, mi affascina il fatto che sia rimasto per secoli sullo stesso pezzo di terra incolto, senza interventi architettonici, è come un modo per dire: questo è uno spazio pubblico per eccellenza, non è proprietà di nessuno ma è nostro, di tutti noi.

Come italianista e traduttore, quali fatiche hai affrontato? Qual è l'autore più ostico che hai tradotto e, viceversa, con quale opera italiana hai avuto un rapporto privilegiato?

L'anno scorso, quando la rivista *Poesis Internazionale* ha preparato il numero speciale dedicato a Pasolini, Claudiu Komartin [N.d.T. direttore della rivista] mi ha consegnato il romanzo (incompiuto) *Petrolio* e mi ha detto di tradurre qualche capitolo. Ho scelto dei capitoli, tra cui anche uno contenente una scena erotica molto intensa. Il rischio era che, traducendola in romeno, avrei perso la soavità poetica di Pasolini e sarei caduto nella volgarità. Per fortuna Claudiu ha dato un'occhiata al testo. Conosce bene l'italiano, ha fatto delle osservazioni che mi sono state molto utili.

Diversamente, non traduco libri interi, perché non ho tempo.

Eppure, la compianta Laura Albușescu della Casa Editrice Art ha insistito perché traducessi un romanzo grafico, *Stigmati* (testo: Claudio Piersanti, disegni: Lorenzo Mattotti) apparso in Romania nel 2011. Diceva che avermi come traduttore fosse già di per sé un evento. Forse voleva adularmi, quel che è certo è che ho ceduto e ho accettato il lavoro. Ho tradotto serenamente e senza intoppi i fumetti però, lavorando di fretta e senza una verifica successiva, diversi passaggi sono rimasti allo stato grezzo. Per fortuna ho avuto dalla mia una fata buona, la redattrice Raluca Dincă, che mi ha sostenuto e ha sostanzialmente riscritto il testo, battuta su battuta. In realtà, è lei la vera traduttrice del libro...

Con i versi di quale poesia (italiana o romena) potresti definire la tua idea o il tuo legame con l'Italia?

È un'esperienza in cui attendo l'avventura, simile alla condizione descritta nell'*Infinito* di Leopardi: quella sensazione d'ansiosa anticipazione vissuta dal conte di Recanati di fronte alla siepe, pensando agli straordinari mondi che ci sono al di là da quella, e che lo invitano alla scoperta. Quando vado in Italia, ogni volta percepisco questa sorta di promessa di conquista di terre affascinanti ma con il rimpianto di non avere comunque il tempo e l'energia per contenere tutto.

dialoguri
literare

Întâlniri cu Lenci

de
Adrian Irvin Rozei

traduzione
Clara Mitola

foto
arhiva autorului ·
archivio dell'autore

Sunt mai bine de zece ani de când primesc cu regularitate revista *Antiquariato*, editată în Italia, care prezintă, lună de lună, lumea artistică mondială în forma ei expozițională. În toată această perioadă, dar mai ales în ultimii ani, am remarcat anunțurile unei prăvălii de artă din Rosignano Marittimo (Livorno). Ele prezentau deseori personaje din ceramică, de obicei tinere îmbrăcate cu straie multicolore, în stilul perioadei Art Déco, cu dimensiuni în jur de 30 cm înălțime. Am fost intrigat de alura acestor personaje, care nu aveau nimic în comun cu genul ceramicilor germane (Meissen, Alt Wien...) sau franceze (Sèvres, Limoges).

Da puțin de zece ani primesc regulat revista *Antiquariato*, publicată în Italia, care mese după mese prezintă lumea artistică mondială în forma ei expozițională. În toată această perioadă, dar mai ales în ultimii ani, am remarcat anunțurile unei prăvălii de artă din Rosignano Marittimo (Livorno). Ele prezentau deseori personaje din ceramică, de obicei tinere îmbrăcate cu straie multicolore, în stilul perioadei Art Déco, cu dimensiuni în jur de 30 cm înălțime. Am fost intrigat de alura acestor personaje, care nu aveau nimic în comun cu genul ceramicilor germane (Meissen, Alt Wien...) sau franceze (Sèvres, Limoges).

*Il disordine della
giarrettiera*, Sandro
Vacchetti, Manifattura
Essevi Torino, 1938

Aranjarea jartierei,
Sandro Vacchetti,
Manufactura Essevi
Torino, 1938

Madonna con Bambino,
Sandro Vacchetti,
Manifattura Essevi
Torino, 1941

Madona cu Pruncul,
Sandro Vacchetti,
Manufactura Essevi
Torino, 1938

De cele mai multe ori, fetele expuse de anticarul italian aveau o ținută mândră sau visătoare, orgolioasă sau modestă... complet diferită de cea a personajelor tradiționale ale stilului. Am căutat să aflăm cine erau creatorii acestui gen, puțin practicat în afara Italiei, și am dat peste numele creatoarei acestui stil din prima jumătate a secolului al XX-lea.

Helen König s-a născut la Torino la 28 februarie 1886. Mama ei, de origine austriacă, era cultă și rafinată, iar tatăl ei, Francesco, doctor în chimie și științele naturii, a sosit la Torino în 1885 pentru a prelua funcția de director al Stației Agricole Regale. Încă din copilărie, Helen era alintată în familie „Lencina” sau „Lenci”. După moartea tatălui ei, decedat foarte tânăr, mama lui Lenci rămâne singură cu patru copii. Helen, mai întâi cu mama ei, apoi singură, călătorește în Elveția, Austria, Ungaria și Germania, încercând să învețe și să practice diverse meserii. La

Nella maggior parte dei casi, le ragazze esposte dall'antiquario italiano avevano un atteggiamento fiero o sognante, orgoglioso o modesto... completamente diverso da quello dei personaggi tradizionali di questo stile. Ho cercato di scoprire chi fossero i creatori di questo genere, poco praticato fuori Italia, e ho scoperto il nome della creatrice di tale stile, risalente alla prima metà del XX secolo.

Helen König è nata a Torino il 28 febbraio del 1886. Sua madre, di origini austriache, era colta e raffinata, mentre suo padre, Francesco, dottore in chimica e scienze naturali, è arrivato a Torino nel 1885 per coprire la carica di direttore della Regia Stazione Agraria. Fin dall'infanzia, Helen era vezzeggiata in famiglia con il nome di «Lencina» o «Lenci». Dopo la morte di suo padre, deceduto in giovanissima età, la madre di Lenci rimane sola con quattro figli. Helen, prima con sua madre e poi da sola, viaggia per Svizzera, Austria, Ungheria e Germania, cercando di apprendere e praticare diversi mestieri. A Düsseldorf ha frequentato la Scuola di Arti Applicate, diplomandosi in fotografia nel 1907.

Nel 1915, Helen è tornata a Torino e ha sposato Enrico Scavini, con cui ha fondato nel 1919 la fabbrica di giocattoli «Ars Lenci», partendo dal nomignolo dell'infanzia. In realtà, pare che il nome della fabbrica, acronimo dell'espressione latina «*Ludus Est Nobis Constanter Industria*» («Il gioco è il nostro lavoro permanente»), sia stato immaginato da «Fantasio», lo pseudonimo del poeta Ignazio Vacchetti, il fidanzato della sorella di Helen. Certo è che la Società Lenci è diventata in brevissimo tempo un polo di attrazione per numerosi artisti plastici, come Sandro Vacchetti, direttore artistico alla Lenci dal 1922 al 1934, la stessa Elena König Scavini, Cläre Burchart, Lino Berzoini, Giovanni Riva, Giovanni Ronzan, Teonesto Deabate, Giovanni Pietro Spertini, Marcello Dudovich, Gigi Chessa, Mario Pompei, Nillo Beltrami, Mario Sturani, Giulio Da Milano, Giovanni Grande, Ines Grande, Claudia Formica, Luigi Borione, Camillo Ghigo, Giuseppe Porcheddu, Gino Levi-Montalcini, Abele Jacopi.

Tutta questa «febbre artistica» si è tradotta nella creazione di uno stile specifico nello sviluppo e creazione di bambole e mobili per bambini, all'inizio di feltro e più tardi di ceramica artistica policroma. Le creazioni della fabbrica hanno ottenuto premi internazionali nelle fiere di Zurigo, Parigi, Roma e Milano, una costante presenza sulle riviste culturali dell'epoca e, nel gennaio del 1929, perfino il famoso architetto e designer Gio Ponti ha lodato l'originalità della ceramica Lenci nelle pagine della rivista Domus.

Incontri con Lenci

Düsseldorf a urmat Școala de Arte Aplicate, absolvind cursurile de fotografie în 1907.

În 1915, Helen s-a întors la Torino, unde s-a căsătorit cu Enrico Scavini, cu care, în 1919, a fondat fabrica de jucării „Ars Lenci”, plecând de la porecla ei din copilărie. De fapt, se pare că numele fabricii, acronimul expresiei latine „Ludus Est Nobis Constante Industria” („Jocul este munca noastră permanentă”), a fost imaginat de „Fantasio”, pseudonimul poetului Ignazio Vacchetti, logodnicul surorii lui Helen. Fapt cert este că Societatea Lenci a devenit foarte repede un pol de atracție pentru nenumărați artiști plastici, precum Sandro Vacchetti, director artistic la Lenci din 1922 până în 1934, Elena König Scavini însăși, Cläre Burchart, Lino Berzoini, Giovanni Riva, Giovanni Ronzan, Teonesto Deabate, Giovanni Pietro Spertini, Marcello Dudovich, Gigi Chessa, Mario Pompei, Nillo Beltrami, Mario Sturani, Giulio Da Milano, Giovanni Grande, Ines Grande, Claudia Formica, Luigi Borione, Camillo Ghigo, Giuseppe Porcheddu, Gino Levi-Montalcini, Abele Jacopi.

Toată această „febră artistică” s-a tradus prin crearea unui stil în domeniul dezvoltării și creației păpușilor sau al mobilierului pentru copii, mai întâi de pâslă, iar mai târziu din ceramică artistică policromă. Realizările fabricii s-au bucurat de premii internaționale în târgurile de la Zürich, Paris, Roma și Milano, de repetate prezențe în revistele culturale ale vremii, ba chiar, în ianuarie 1929, faimosul arhitect și decorator Gio Ponti a lăudat

A dispetto di tanto successo, la crisi del 1929 ha scosso l'attività della fabbrica dalle fondamenta. A causa delle insolvenze di alcuni clienti e distributori all'inizio degli anni '30, quando Lenci aveva più di seicento dipendenti, e più tardi anche a causa delle sanzioni imposte all'Italia con l'inizio della campagna d'Etiopia, nel 1933, i coniugi Scavini sono stati obbligati a vendere parte delle azioni della società.

Nel 1934 Sandro Vacchetti ha lasciato Lenci e ha aperto una sua fabbrica di ceramica, che ha preso il nome di Essevi, a partire dalle iniziali dell'artista. Con questa firma, Vacchetti ha creato capolavori caratterizzati da ricchissime decorazioni. In seguito, altri artisti attivi presso Lenci, tra cui Clelia Bertetti, lasceranno la società per fondare laboratori personali, in tempi che si preannunciavano sempre più difficili. I successi e la decadenza di quest'attività artistica sono troppo numerosi per essere riportati in questa sede.

Nel 1937 tutte le azioni della Società Lenci sono state vendute, ma la direzione artistica è rimasta sotto la guida di Elena König, che ha smesso di ricoprire questo ruolo solo due anni dopo la morte del marito, Enrico Scavini, nel 1938. Elena Scavini muore a Torino nel 1974.

Dopo numerose altre peripezie, i continuatori della «Lenci», la Società «Bambole Italiane Srl», è obbligata ad avviare la procedura di fallimento nell'anno 2002. Oggi, ufficialmente, esiste ancora una compagnia portoghese detentrica del marchio «Lenci» e che porta avanti un'attività simile, senza però raggiungere lo splendore degli anni '20.

Signorina Grandi Firme, Sandro Vacchetti (da un disegno di Gino Boccasile), Manifattura Essevi Torino, 1946

Domnișoara Fițe, Sandro Vacchetti (după un desen de Gino Boccasile), Manufactura Essevi Torino, 1946

I tre porcellini, Mario Bandini, Manifattura Zaccagnini Firenze, anni Quaranta

Cei trei purceluși, Mario Bandini, Manufactura Zaccagnini Florența, anii 1940

originalitatea ceramicii Lenci în paginile revistei Domus.

În ciuda acestor succese, criza din 1929 a zguduit din temelii activitatea fabricii. Din cauza insolvențelor înregistrate din partea clienților și distribuitorilor la începutul anilor '30, când Lenci avea peste șase sute de angajați, iar mai târziu și din cauza sancțiunilor impuse Italiei odată cu începerea războiului din Abisinia, în 1933, soții Scavini au fost obligați să vândă parte din acțiunile societății.

În 1934, Sandro Vacchetti a părăsit Lenci și a deschis propria sa fabrică de ceramică, care a luat numele Essevi [N.R.: pronunția literelor S și V în limba italiană], după inițialele artistului. Sub semnătura sa, Vacchetti a creat câteva capodopere remarcabile prin bogăția decorațiilor. Ulterior, alți artiști activi la Lenci, printre care Clelia Bertetti, vor părăsi societatea pentru a fonda laboratoare proprii în vremuri care se anunțau din ce în ce mai dificile. Succesele și decăderea acestei activități artistice sunt mult prea numeroase pentru a fi listate aici.

În 1937, toate acțiunile corporative ale Societății Lenci au fost vândute, însă direcția artistică a rămas sub conducerea Elenei König, care n-a părăsit acest post decât la doi ani după moartea soțului ei, Enrico Scavini, în 1938. Elena Scavini moare la Torino în 1974.

După alte nenumărate peripeții, continuatorii activității „Lenci”, Societatea „Bambole Italiane Srl”, este obligată să înceapă procedura de faliment în anul 2002. Astăzi, în mod oficial, mai există o companie portugheză care deține marca

Dopo aver scoperto questa fantastica attività artistica-industriale di un secolo fa, ho iniziato a desiderare di possedere anch'io almeno una statuetta di ceramica Lenci. Ma, i prezzi annunciati dai venditori su internet sono stati... una doccia fredda. I prezzi menzionati partivano circa da 1000 euro e per un gruppo di personaggi arrivavano anche a 10.000 euro! Un piacere assai costoso!

Ad ogni modo, non ho abbandonato del tutto quest'idea. Ed ecco la scoperta, giusto prima di Natale, dell'annuncio di un venditore privato italiano che proponeva una statuetta «Epigono Lenci» degli anni '50 a soli 245 euro. È vero, senza firma. Non ho esitato un minuto. Perciò, la «Pastorella con agnello» è arrivata da Torino in soli tre giorni! È proprio il regalo di Natale che desideravo. La migliore dimostrazione che Babbo Natale ha ricevuto la mia lettera!

Non rimaneva altro che darle un nome, come ho fatto con tutte le statue che posseggo. Niente di più facile: si chiamerà Lenci!

Nel numero datato novembre 2023 della rivista *Antiquariato* è possibile leggere:

«Separarsi dagli oggetti collezionati con devozione e studi approfonditi per trent'anni, di certo non è stato facile per Giuseppe e Gabriella Ferrero, una coppia unita di collezionisti appassionati. Tuttavia, grazie alle loro donazioni, le sale dedicate all'arte decorativa dei Musei Reali di Torino si sono arricchite di una preziosa collezione di ceramiche Lenci... I pezzi della collezione Ferrero, 132 di numero, sono di eccezionale valore e appartengono soprattutto al primo

José Carioca del cartone animato *tre caballeros*, e il *Bianconiglio* del cartone animato *Alice nel Paese delle Meraviglie*. Mario Bandini, Manifattura Zaccagnini Firenze, anni Quaranta

José Carioca din desenul animat *Cei trei caballeros* și *lepurele alb* din desenul animat *Alice în Țara Minunilor*. Mario Bandini, Manufactura Zaccagnini Florența, anii 1940

„Lenci”, continuând activități similare, fără să aibă însă strălucirea anilor '20.

După ce am descoperit această fantastică activitate artistico-industrială de acum un secol, am început să visez că aș putea avea și eu măcar o statueta de ceramică Lenci. Însă, urmărind prețurile anunțate de vânzătorii de pe internet, am resimțit... un duș rece. Prețurile menționate începeau de la aproximativ 1.000 euro, ajungând, pentru grupuri cu mai multe personaje, până la aproape 10.000

euro! Scumpă plăcere!

Totuși, n-am abandonat această idee. Și iată că am descoperit, chiar înainte de Crăciun, că un particular din Italia propunea o statueta „Epigono Lenci” din anii '50 cu doar 245 euro. E drept, nesemnată. N-am ezitat niciun minut. Drept care, „Pastorella con agnello” a sosit de la Torino în doar trei zile! Este chiar cadoul de Crăciun pe care mi-l doream. Cea mai bună dovadă că Moșu' a primit scrisoarea mea!

Rămânea doar să-i dau un nume, ca la toate statuile pe care le am. Nimic mai simplu: o va chema Lenci!

În numărul datat noiembrie 2023 al revistei Antiquariato se putea citi:

„A se separa de obiecte strânse cu devotament și studii aprofundate timp de treizeci de ani n-a fost ușor, cu siguranță, pentru Giuseppe și Gabriella Ferrero, o pereche unită de colecționisti pasionați. Însă, mulțumită donației lor, sălile dedicate artei decorative de la Musei Reali di Torino s-au îmbogățit cu o prețioasă colecție de ceramice Lenci... Piesele colecției Ferrero, în număr de 132, sunt de o valoare excepțională și provin mai ales din prima perioadă, între anii 1928 și 1930. Rare și prețioase, realizate de 17 artiști, printre care Gigi Chessa, Mario Sturani, Giovanni Grande, Giuseppe Porcheddu, Sandro Vacchetti.”

În mod straniu, nu sunt menționați nici Enrico Scavini, nici Helen König! În același articol, este anunțată apariția unui volum intitulat *Ceramice Lenci*. La collezione Giuseppe e Gabriella Ferrero, la editura Sagep din Genova, care cuprinde 344 de pagini cu ilustrații în culori și este propus la prețul de 70 euro...

Iată o fericită sugestie de cadou pentru Moș Crăciun în 2024!

perioadă, tra il 1928 e il 1930. Rari e preziosi, realizzati da 17 artisti, tra cui Gigi Chessa, Mario Sturani, Giovanni Grande, Giuseppe Porcheddu, Sandro Vacchetti.»

Stranamente non sono menzionati né Enrico Scavini, né Helen König! Nello stesso articolo, si annuncia l'apparizione di un volume intitolato *Ceramice Lenci*. La collezione Giuseppe e Gabriella Ferrero, per la casa editrice Sagep di Genova, contenente 344 pagine illustrate a colori, in vendita al prezzo di 70 euro...

Ecco un'ottimo suggerimento per Babbo Natale nel 2024!

Madonna, Sandro Vacchetti, Manifattura Lenci Torino, anni Quaranta

Madonna, Sandro Vacchetti, Manifattura Lenci Torino, anni 1940

Madonna della neve, Elena Scavini, Manifattura Lenci Torino, anni Trenta

Madonna della neve, Elena Scavini, Manifattura Lenci Torino, anni 1930

Fanciulla con colombi, Abele Jacopi, Manifattura Lenci Torino, 1935

Fata cu porumbei, Abele Jacopi, Manifattura Lenci Torino, 1935

Una professoressa italiana in Romania

Nell'aprile del 2002, il Governo della Romania e quello della Repubblica Italiana firmavano a Bucarest un memorandum che regolava il funzionamento delle sezioni bilingui italo-romene nelle scuole della Romania. Tuttora in vigore, questo documento ha offerto a tanti studenti romeni anche l'occasione di studiare la lingua e la cultura italiana con docenti madrelingua, inviati in Romania dal Ministero degli Esteri italiano. Da un anno e mezzo Elisa Prati insegna al Liceo Teorico «Dante Alighieri» di Bucarest, ma la possibilità dell'esperienza didattica all'estero aveva attirato la sua attenzione sin dai primi anni della sua carriera. Dopo aver insegnato in classi multietniche, una realtà di tante scuole italiane, Elisa considera il contesto scolastico romeno più rilassato rispetto a quello italiano.

În luna aprilie a anului 2002, guvernele României și Italiei semnau la București un memorandum care reglementa funcționarea secțiilor bilingve italiano-române în școlile din România. În vigoare și în prezent, acest document a oferit, printre altele, multor elevi români posibilitatea de a studia limba și cultura italiană cu profesori nativi, trimiși în România de Ministerul italian al Afacerilor Externe. De un an și jumătate, Elisa Prati predă la Liceul Teoretic „Dante Alighieri” din București, dar posibilitatea experienței didactice în străinătate i-a atras atenția încă din primii ani de carieră. După ce a predat în clase multietnice, o realitate în multe din școlile italiene, Elisa consideră că mediul școlar românesc este mai relaxat decât cel italian.

di
George Doru Ivan

traducere
George Doru Ivan

foto
archivio personale
Elisa Prati · arhiva
personală Elisa
Prati

Perché hai scelto questo mestiere?

In partenza non avevo pensato solo a questo lavoro, ma ho dato gli esami all'Università per poter insegnare, forse perché sono figlia di una maestra, nipote di insegnanti e insegnare mi è venuto sempre naturale fin da bambina: ho insegnato a leggere e a scrivere a mio fratello quando aveva solo 3 anni e mezzo! In effetti quando sono arrivata in cattedra il primo giorno mi sembrava di aver sempre insegnato. Sono i messaggi del mio DNA, perché perfino le mie nonne e addirittura le bisnonne insegnavano nei paesini dove vivevano, quindi è qualcosa che avevo nel sangue.

Spiegaci un po' come funziona l'esame abilitante in Italia. Hai iniziato a insegnare subito dopo aver conseguito la laurea?

Per diventare di ruolo in Italia si sostiene un concorso abilitante, un po' come per la professione di medico, avvocato, architetto. Il concorso

apre anche a un certo numero di posti a disposizione per chi arriva nelle prime posizioni. Se non vinci direttamente una cattedra, rimani in una graduatoria valida fino al concorso successivo. Si fa anche per risparmiare, altrimenti ogni anno lo Stato dovrebbe indire nuovi esami. Dalla graduatoria si è chiamati non appena si libera un posto. Voi invece fate esami tutti gli anni... è una bella spesa! Però il vostro metodo ha di buono che vi costringe sempre a tenervi aggiornati e a studiare. In Italia ti abiliti all'insegnamento poi magari te ne dimentichi completamente, perché ti chiamano solo dopo anni, così è successo a me. Dopo l'abilitazione ho iniziato a lavorare nell'editoria e sono arrivati al mio nome solo dopo sette anni... è stato un bel cambio di vita!

Da quanto tempo insegni l'italiano?

Nel 2008 sono entrata in ruolo e ho lavorato prima alle scuole medie, poi alle superiori per Italiano, Storia e Geografia. Ho insegnato Italiano come L2 (Lingua seconda) praticamente sempre, perché ho lavorato in scuole di frontiera, per esempio nel Liceo delle Scienze applicate a Poggibonsi, in provincia di Siena, dove c'è una forte immigrazione ormai da due generazioni. Nelle mie classi c'erano solo metà alunni italiani e poi romeni, albanesi, marocchini, tunisini, senegalesi, nigeriani, indiani, cingalesi... Avevo classi multietniche che mi hanno insegnato moltissimo sul piano umano. Con loro non era solo una questione di alfabetizzazione, ma anche di tenere insieme tante culture diverse in una sola classe. Si creavano problemi di intercultura e tutto ciò mi ha appassionata. Ho insegnato anche nei corsi serali agli adulti, a volte c'erano ad esempio alunni musulmani che si rifiutavano di imparare Dante, perché trattava temi troppo vicini alla religione cristiana cattolica, che a loro non interessavano. Dovevo usare un approccio diverso e andare verso le altre culture cercando di superare barriere e pregiudizi. È stata una bella sfida, all'inizio non facilissima, ma bella.

La realtà che hai appena descritto è ancora poco conosciuta in Romania. I corsi didattici che hai frequentato all'università ti hanno aiutata a superare la sfida di cui parlavi?

Mi sono laureata nel 1997 quando non c'era ancora l'idea che un insegnante dovesse essere formato in quanto tale. La vecchia guardia pensava che chi conosceva i contenuti poteva automaticamente insegnare e trasmettere il suo sapere. La scuola è cambiata moltissimo nel tempo ed oggi è prima di tutto un contesto di socializzazione, dove sempre meno conta il saper travasare i contenuti, per quanto importanti, nella mente degli alunni, mentre sempre più conta coltivare la motivazione, creare un gruppo di apprendimento, conoscere i problemi dell'adolescenza. A me ha

De ce ai ales această meserie?

La început nu m-am gândit doar la această meserie, dar am dat examenele la facultate pentru a putea preda, poate și pentru că sunt fică de învățătoare, nepoată de învățători, iar predatul îmi venea de la sine încă de când eram copil: l-am învățat pe fratele meu să scrie și să citească când avea doar trei ani și jumătate! De fapt, când am ajuns în prima zi la catedră, mi se părea că am predat dintotdeauna. Sunt mesajele din ADN-ul meu, pentru că până și bunicile și chiar străbunicile mele au predat în satele în care trăiau, deci ceva ce aveam în sânge.

Explică-ne puțin cum funcționează examenul de titularizare în Italia. Ai început să predai imediat după terminarea facultății?

Pentru a deveni profesor titular, în Italia se susține un concurs de calificare, asemănător cu cel pentru profesia de medic, avocat, arhitect. Concursul pune la dispoziție și un anumit număr de posturi pentru cei care ajung pe primele poziții. Dacă nu câștigi direct un post de profesor, rămâi într-un clasament valabil până la următorul concurs. Se procedează în acest mod și pentru a economisi bani, altfel statul ar trebui să organizeze noi examene în fiecare an. În baza acestui clasament ești chemat imediat ce un post devine vacant. Voi, în schimb, dați acest examen în fiecare an... este o cheltuială mare! Dar partea bună a metodei voastre este că vă obligă mereu să vă țineți la curent și să învățați. În Italia intri în clasament ca să predai și apoi poate uiți complet de asta, pentru că te cheamă abia după ani de zile, cum am pățit eu. După examen, am început să lucrez în domeniul editorial și au ajuns la numele meu abia după șapte ani... a fost într-adevăr o schimbare de viață!

De cât timp predai limba italiană?

În 2008 am devenit titulară și am lucrat mai întâi la gimnaziu, apoi la liceu, unde predam italiană, istorie și geografie. Am predat italiana ca L2 (a doua limbă) practic mereu, pentru că am lucrat în școli problematice, de exemplu la Liceo delle Scienze applicate din Poggibonsi, în provincia Siena, unde se înregistrează o puternică imigrație deja de două generații încoace. În clasele mele, doar jumătate dintre elevi erau italieni, urmați apoi de români, albanezi, marocani, tunisini, senegalezi, nigerieni, indiani, srilankezi... Aveam clase multietnice care m-au învățat foarte multe la nivel uman. La ei nu era vorba doar de alfabetizare, ci și de a ține laolaltă atâtea culturi diferite într-o singură clasă. Se iveau probleme interculturale, iar toate acestea mă captivau. Am predat și la seral pentru adulți, uneori erau acolo, de exemplu, elevi musulmani care refuzau să învețe despre Dante, pentru că trata subiecte prea apropiate de religia creștină catolică, aspect care

insegnato molto lo studio della Psicologia. Mi sono interessata alle problematiche di comportamento che scaturivano in classe, con i ragazzi difficili o con quelli di altre culture e, motivata dalle sfide che avevo davanti, mi sono iscritta alla facoltà di Psicologia di Firenze per una laurea triennale che mi è servita davvero. Per completare la formazione mi sono infine specializzata in glottodidattica a Siena, come insegnante di italiano per stranieri.

Dove insegnavi in Italia?

In diverse scuole, l'ultima è stata il Liceo Artistico di Porta Romana di Firenze. Gli artisti sono molto particolari... Qui verrebbero considerati studenti con esigenze speciali, in Italia si tende a normalizzare. È una scuola piena di talento ma anche di problemi, con molti piani di apprendimento personalizzati e una percentuale più alta di insegnanti di sostegno. Si trattava di avere molta pazienza e di stare attenta a non ferire mai sensibilità molto suscettibili. Insomma ho lavorato in scuole impegnative in Italia, per cui quello in Romania mi sembra un contesto piuttosto facile, al «Dante» sono tutti ragazzi che rientrano in una normalità che io non ho quasi mai vissuto.

Spiegaci come sei arrivata ad insegnare in Romania e perché hai scelto proprio Bucarest.

All'inizio della mia carriera ho visto che c'era la possibilità di concorrere per insegnare all'estero. Era un percorso lungo e mi ci sono buttata, occorreva avere tre anni di ruolo e conoscere una lingua straniera a livello B2. La carriera all'estero è ambitissima, in effetti al primo concorso a Roma, nel 2011, c'era una folla di persone. Devi avere titoli di servizio e titoli culturali per entrare nelle graduatorie a livello utile per partire. Mi sono resa conto che se volevo percorrere questa strada mi dovevo dare da fare. Dopo il concorso ho continuato a studiare e ad accumulare titoli di servizio e culturali con molti corsi di aggiornamento. Nel 2019 è uscito il bando del nuovo concorso, al quale ho partecipato con più convinzione. Gli sbarramenti erano più selettivi rispetto al 2011, ho sostenuto l'esame orale al Ministero dell'Istruzione. Poi, nell'estate del 2022, è arrivata la mail di posta certificata dove si diceva che dovevo scegliere tra Bucarest e Cluj Napoca. Erano arrivati finalmente a me nella graduatoria!

Insegni al Liceo «Dante Alighieri» di Bucarest da un anno e mezzo. Quali sarebbero secondo te le differenze principali tra la scuola italiana e quella romena? Cosa pensi che manchi all'insegnamento romeno?

Immaginavo che avrei avuto qualche difficoltà, invece ho incontrato tante persone carine, situazioni rilassanti rispetto a quelle italiane, soprattutto a scuola. Il contesto scolastico

pe ei nu-i interessa. Trebuia să folosesc o abordare diferită și să mă apropui de celelalte culturi, încercând să depășesc barierele și prejudecățile. A fost o adevărată provocare, deloc ușoară la început, dar frumoasă.

Realitatea pe care tocmai ai descris-o este încă puțin cunoscută în România. Cursurile didactice pe care le-ai urmat la universitate te-au ajutat să depășești provocarea de care aminteai?

Am absolvit facultatea în 1997, când încă nu exista ideea că un profesor ar trebui să fie format ca atare. Vechea gardă considera că cine cunoștea conținuturile putea automat și să predea și să-și transmită mai departe cunoștințele. Școala s-a schimbat foarte mult de-a lungul timpului și este astăzi, în primul rând, un context de socializare, în care contează tot mai puțin să știi să transferi conținuturi, oricât de importante ar fi ele, către mintea elevilor, în timp ce, contează tot mai mult, să le crești motivația, să creezi un grup de învățare, să cunoști problemele adolescenței. Eu am învățat multe studiind psihologie. Am devenit interesată de problemele comportamentale care apăreau la clasă, cu copiii dificili sau cei din alte culturi și, motivată de provocările cu care mă confruntam, m-am înscris la Facultatea de Psihologie din Florența, iar licența în psihologie m-a ajutat foarte mult. Ca să-mi completez studiile, m-am specializat în cele din urmă în didactica limbilor străine la Siena, ca profesor de italiană pentru străini.

Unde ai predat în Italia?

În mai multe școli, ultima a fost Liceo Artistico di Porta Romana din Florența. Artiștii sunt chiar deosebiți... Aici ar fi considerați elevi cu nevoi speciale, în Italia avem tendința de a normaliza. Este o școală plină de talente, dar și de probleme, cu multe planuri de învățare personalizate și un procent mai mare de profesori de sprijin. Trebuia să am multă răbdare și să fiu atentă să nu lezez cumva punctele sensibile foarte delicate ale cuiva. În fine, am lucrat în școli solicitanțe în Italia, așa că cel din România mi se pare un context destul de ușor, la „Dante” toți copiii se încadrează într-o normalitate de care eu n-am avut parte aproape niciodată.

Explică-ne cum ai ajuns să predai în România și de ce ai ales Bucureștiul.

La începutul carierei mele, am văzut că există posibilitatea să concurezi ca să predai în

O profesoară italiană în România

romeno è più tranquillizzante per i ragazzi, che non sono stressati come in Italia, dove la scuola è vissuta spesso con l'ansia da prestazione. Una differenza sta sicuramente nella severità delle regole, nell'attenzione che si richiede per 5 ore filate con pochissimo intervallo (soltanto un quarto d'ora in un giorno). I ragazzi si abituano a tenere la concentrazione per 5 ore di seguito, il che è un bene, ma tornano a casa esausti. Qua vedo più benessere, bisognerebbe forse trovare una via di mezzo: non troppo rilassamento e non troppo stress. Penso poi che l'insegnamento della Filosofia e la valutazione generale delle materie umanistiche facciano la vera differenza tra il liceo romeno e italiano. Da noi si insegna Filosofia per tre anni mentre qui mi sembra una materia largamente sottovalutata. Per esempio quando si introduce il superuomo dannunziano è difficile se non si conosce Nietzsche. Anche la classicità e la mitologia sono poco conosciute e ciò non aiuta nell'analisi di molte opere della Letteratura italiana fortemente influenzate dall'Antichità classica greco-romana.

A quali argomenti legati alla cultura italiana pensi che gli allievi della Romania siano più interessati?

Ho notato che la musica piace molto e attira subito l'interesse; anche il cinema incuriosisce. I ragazzi diventano attenti poi quando si parla dei musei italiani, quando mostro loro la Cappella Sistina o le sale degli Uffizi: con internet si possono fare anche i tour virtuali. Sono meno abituati a studiare Storia dell'Arte quindi apprezzano queste lezioni su Michelangelo, Raffaello o Leonardo da Vinci quando ad esempio si studia il Rinascimento.

Hai vissuto a Berlino e in varie città dell'Italia. Dimmi però, come ti sembra Bucarest?

Mi sembra una città molto vivibile e tranquilla, non c'è violenza, non senti l'aggressività della metropoli. Se arrivi oggi a Roma o Milano senti la tensione e hai la sensazione che può capirti qualsiasi cosa, fare brutti incontri. Bucarest poi mette insieme quest'architettura pazzesca, miscuglio di stili, condito con il bloc socialista che io non avevo mai visto così presente. Bucarest è una città che ti dà la dimensione e l'idea di quello che è stata la Storia del Novecento, basta guardarsi intorno. Quando sono arrivata ho desiderato da subito informarmi e sapere di più su quello che avete vissuto qui in Romania dopo la Seconda Guerra Mondiale e con l'arrivo di Ceaușescu.

Da quando sei in Romania ti sei messa in contatto con varie università italiane e hai organizzato diverse visite di studio per i nostri allievi. Ci puoi fare un resoconto di queste attività? C'è altro in programma?

străinătate. Era un drum lung și m-am pripit, trebuia să ai trei ani vechime ca titular și să cunoști o limbă străină la nivel B2. Cariera în străinătate este foarte râvnită, într-adevăr la primul concurs de la Roma, în 2011, erau o grămadă de oameni. Trebuie să ai vechime la catedră și diplome de studii ca să intri în clasament pe o poziție care să-ți permită să pleci. Mi-am dat seama că, dacă voiam să merg pe acest drum, trebuia să muncesc din greu. După concurs, am continuat să studiez și să adun ani vechime, diplome de studiu prin multe cursuri de perfecționare. În 2019, a apărut anunțul pentru noul concurs, la care am participat cu mai multă convingere. Criteriile au fost mai riguroase decât în 2011, am susținut proba orală la Ministerul Educației. Apoi, în vara anului 2022, a venit e-mailul oficial în care se spunea că trebuie să aleg între București și Cluj Napoca. Ajunseseră în sfârșit la mine în clasament!

Predai la Liceul „Dante Alighieri” din București de un an și jumătate. Care crezi că sunt principalele diferențe dintre școala din Italia și cea din România? Ce crezi că lipsește învățământului românesc?

Mă gândeam că o să întâmpin ceva greutăți, în schimb am întâlnit mulți oameni drăguți, situații relaxate în comparație cu cele italienești, mai ales la școală. Contextul școlar românesc este mai liniștitor pentru copii, care nu sunt atât de stresați ca în Italia, unde școala este adesea trăită cu frică de eșec. O diferență constă desigur, în strictețea regulilor, în atenția pe care o cerem elevilor cinci ore la rând, cu foarte puține pauze (doar un sfert de oră pe zi). Copiii se obișnuiesc să rămână concentrați timp de cinci ore la rând, ceea ce este bine, dar vin acasă epuizați. Aici văd că se simt mai bine, poate ar trebui să găsim o cale de mijloc: nici prea multă relaxare și nici prea mult stres. Sunt apoi de părere că predarea filosofiei și valoarea pe care o acordați în general științelor umaniste fac într-adevăr diferența între liceele românești și cele italienești. La noi, filosofia se predă trei ani, în timp ce aici mi se pare că e o materie foarte subestimată. De exemplu, atunci când se discută despre supraomul lui D'Annunzio, este greu dacă nu l-ai studiat pe Nietzsche. Clasicismul și mitologia sunt și ele puțin cunoscute, iar asta îngreunează analiza multor opere din literatura italiană care sunt puternic influențate de antichitatea clasică greco-romană.

Ce subiecte legate de cultura italiană crezi că îi interesează mai mult pe elevii din România?

Am observat că le place mult muzica și că îi captează imediat; și cinematografia le stârnește curiozitatea. Elevii încep apoi să fie atenți când vorbim despre muzeele italienești, când le arăt Capela Sixtină sau sălile de la Uffizi: cu ajutorul internetului se pot face și tururi virtuale. Sunt

Mi ha colpito molto che i ragazzi romeni già iscritti nelle università italiane siano così bravi: ciò significa che la vostra scuola funziona e li prepara bene. In effetti fa parte della politica culturale della nostra ambasciata cercare di portarli a studiare in Italia, perché è così che si creano futuri rapporti culturali ed economici tra Italia e Romania, importanti per le due nazioni. Mi ha appassionato subito quest'aspetto del mio lavoro: facilitare i contatti tra le scuole di qua e le università in Italia. L'anno scorso abbiamo guidato due *study visit*, entrambe di una settimana. L'incontro con l'Università della Tuscia di Viterbo era stato organizzato l'anno precedente dalla collega Cristina Pagani, che insegna al Collegio «Ion Neculce» di Bucarest, l'anno scorso l'abbiamo ripetuto con nuovi alunni e quest'anno si organizza nuovamente. Siamo stati anche all'Università del Salento, dove abbiamo portato 4 alunni per ogni scuola. In entrambi i casi tutto è stato offerto dalle università italiane. In ponte adesso ci sono altri contatti: la Luiss di Roma, le Università di Perugia e Bologna.

A scuola in pochi sanno che sei anche una scrittrice. A fine servizio, pensi di trasformare quest'esperienza in un libro?

In questo periodo non scrivo molto, però sono sicura che prima o poi raccoglierò tutte le mie memorie in una biografia e l'esperienza di Bucarest sarà sicuramente un capitolo molto bello!

In visita a Viterbo con gli alunni

În vizită la Viterbo cu elevii

mai puțin obișnuiți să studieze istoria artei, așa că apreciază aceste lecții despre Michelangelo, Rafael sau Leonardo da Vinci atunci când se studiază Renașterea, de exemplu.

Ai locuit la Berlin și în diverse orașe din Italia. Spune-mi, însă, cum ți se pare Bucureștiul?

Mi se pare un oraș foarte locuibil și liniștit, nu există violență, nu simți agresivitatea metropolei. Dacă ajungi astăzi la Roma sau la Milano, resimți tensiunea și ai senzația că ți se poate întâmpla orice, că poți să ai parte de întâlniri neplăcute. Bucureștiul adună apoi la un loc această arhitectură năucitoare, un amestec de stiluri, presărat cu blocuri socialiste pe care nu le mai văzusem atât de prezente. Bucureștiul este un oraș care redă amploarea și imaginea a ceea ce a fost istoria secolului al XX-lea, e suficient să te uiți în jur. Când am ajuns, mi-am dorit imediat să aflu mai multe despre ceea ce ați trăit aici, în România, după cel de-Al Doilea Război Mondial și odată cu venirea lui Ceaușescu.

De când ești în România, ai intrat în contact cu diverse universități italiene și ai organizat diferite vizite de studiu pentru elevii noștri. Ne poți face un rezumat al acestor activități? Mai este ceva planificat?

Am fost foarte impresionată de faptul că studenții români deja înscriși la universități italiene sunt atât de buni: înseamnă că școala voastră funcționează și îi pregătește bine. De fapt, face parte din politica culturală a ambasadei noastre să încercăm să-i aducem să studieze în Italia, pentru că așa se creează viitoarele relații culturale și economice dintre Italia și România, ce sunt importante pentru ambele națiuni. Mi-a plăcut de la început acest aspect al muncii mele: facilitarea contactelor între școlile de aici și universitățile din Italia. Anul trecut am coordonat două vizite de studiu, ambele de o săptămână. Întâlnirea de la Universitatea Tuscia din Viterbo fusese organizată cu un an înainte de colega mea Cristina Pagani, care predă la Colegiul „Ion Neculce” din București, anul trecut am reorganizat-o cu alți elevi, iar anul acesta se va face din nou. Am fost și la Universitatea din Salento, unde am dus câte patru elevi de la fiecare școală. În ambele cazuri, totul a fost oferit de universitățile italiene. În program, avem acum și alte contacte: Luiss din Roma, Universitățile din Perugia și Bologna.

La școală, puținii știu că ești și scriitoare. La finalul stagiului, ai de gând să transformi această experiență într-o carte?

Acum nu scriu foarte mult, dar sunt sigură că, mai devreme sau mai târziu, voi aduna toate memoriile mele într-o biografie, iar experiența de la București va fi cu siguranță un capitol foarte frumos!

8 MARZO SÌ, MA... L'ASSALTO ALL'ALTRA METÀ DEL CIELO

LA VIOLENZA SULLE DONNE: Piaga

in una società evoluta. È un problema giornaliero, da molto tempo trascurato, mal gestito dai poteri politici, sottovalutato dalla società, quella società che con una stupida espressione viene definita «società civile». Ma (parentesi nella parentesi) una società, per essere tale, è di per se stessa «civile». Infatti, se pensiamo alla violenza esercitata sulle donne nelle nazioni dominate da fanatismo religioso o in gruppi sociali tribali, usiamo definizioni come «teocratiche», «repressive», «ancestrali», «retrograde» e via dicendo, sottintendendo che – appunto – sono società «incivili».

In buona sostanza, la violenza contro le donne è la violenza esercitata dagli uomini contro le donne, è basata sul sesso, ed è ritenuta una violazione dei diritti umani e, di conseguenza, è violenza di genere.

Che altro non è se non: «una manifestazione dei rapporti di forza storicamente inuguali tra gli uomini e le donne, che hanno condotto alla dominazione sulle donne e alla discriminazione da parte degli uomini, costituendo un ostacolo al pieno progresso delle stesse»?

Ma, fin dal 1993, la dichiarazione sull'eliminazione della violenza contro le donne aveva offerto una prima definizione ufficiale di questa, come «qualsiasi atto di violenza di genere che ha come risultato o è probabile che provochi danni o sofferenze fisiche, sessuali o psicologiche alle donne, comprese minacce di tali atti, coercizione o privazione arbitraria della libertà, sia nella vita pubblica che in quella privata.»

IL FEMMINICIDIO: Neologismo per qualcosa di antico. Donne uccise da uomini, perché sono donne. Questo è il femminicidio: un gesto criminale di chi concepisce la relazione con una donna solo come un rapporto di forza, di possesso. Dove lui ti dice se puoi uscire, e se te lo concede, a che ora devi rientrare; se puoi lavorare; se puoi lasciarlo. **Non è mai un raptus. Mai.** È qualcosa che si stratifica silenziosamente nel corso del tempo. Forse a cominciare dal cosiddetto «stalking» (la persecuzione ossessiva di qualcuno), o dalla costrizione a rapporti intimi contro la sua volontà.

8 MARTIE DA, DAR ȘI... ASALTUL ASUPRA CELEILALTE JUMĂTĂȚI A CERULUI

VIOLENȚA ÎMPOTRIVA FEMEILOR:

Plagă într-o societate evoluată. Este o problemă cotidiană, neglijată de mult timp, prost gestionată de puterile politice, subestimată de societate, acea societate care, cu o expresie stupidă, este definită drept „societate civilă”. De fapt (paranteză în paranteză) o societate, pentru a se numi astfel, este în sine „civilă”. Într-adevăr, dacă ne gândim la violența exercitată asupra femeilor în națiunile dominate de fanatismul religios sau în grupurile sociale tribale, folosim definiții precum „teocratic”, „represiv”, „ancestral”, „retrograd” și așa mai departe, dând de înțeles că – întocmai – sunt societăți „necivilizate”.

În esență, violența împotriva femeilor este violența exercitată de bărbați împotriva femeilor, bazată pe sex, considerată o încălcare a drepturilor omului și, în consecință, este violență de gen.

Ce altceva este, dacă nu: „o manifestare a raporturilor de putere istoric inegale dintre bărbați și femei, care au dus la dominarea femeilor și discriminarea lor de către bărbați, constituind un obstacol în calea progresului lor deplin”.

Dar, din 1993, declarația privind eliminarea violenței împotriva femeilor a oferit prima definiție oficială a acesteia, drept „**orice act de violență de gen care are ca rezultat sau este susceptibil să provoace vătămări sau suferințe fizice, sexuale sau psihologice femeilor, inclusiv amenințări cu astfel de acte, constrângere sau privare arbitrară de libertate, fie în viața publică, fie în viața privată.**”

FEMINICID: Neologism pentru ceva antic.

Femei ucise de bărbați, pentru că sunt femei. Acesta este feminicidul: un act criminal al celor care concep relația cu o femeie doar ca pe o relație de forță, de posesie. În care îți spune dacă poți să ieși și, dacă îți permite, la ce oră trebuie să te întorci; dacă poți lucra; dacă îl poți lăsa. **Nu este niciodată un raptus. Niciodată.** Este ceva care se stratifică, în tăcere, în timp. Poate începe cu așa-numitul „stalking” (urmărirea obsesivă a cuiva) sau cu forțarea acesteia să aibă relații intime împotriva voinței sale. Toate semne, acestea din urmă, pe care, din

di

Antonio Rizzo

antonio.rizzo08@gmail.com

traducere

Olivia Simion

Tutti segnali, questi ultimi, che, per vergogna o paura, la donna non denuncia: il che ci fa immaginare quanto ci sia di «sommerso» nella maturazione di questi crimini.

È noto che il termine femminicidio, nell'accezione comunemente intesa, è un neologismo che può essere fatto risalire agli anni '90, per qualificare gli omicidi basati sul genere, che vedono come vittima la donna «in quanto donna». In un momento in cui, tra l'altro, non erano ancora conosciute le dinamiche che indicano che l'uccisione delle donne nel mondo avviene innanzitutto per mano di persone conosciute. Col termine «femminicidio» si ritenne dunque dare un nome a questa tipologia di omicidio al fine di rendere «visibile» il fenomeno.

LE IMPIETOSE STATISTICHE. Un massacro, a vedere i numeri (dati del Ministero dell'Interno). Negli anni che vanno dal 2012 al 2016 si conta un totale di circa 774 omicidi di donne: circa 154 casi all'anno. Significa che in Italia ogni due giorni (circa) veniva uccisa una donna. Nel 2018 l'82% degli autori di omicidi femminili era un familiare. Nel solo mese di marzo 2019, 88 donne sono state vittime di violenza di genere: in media una ogni 15 minuti... Il tutto, voglio sottolinearlo, con la caratteristica della maturazione in ambito familiare o all'interno di relazioni sentimentali poco stabili.

Ma veniamo a tempi più vicini a noi. Il 2022 è stato segnato da 120 donne uccise. Sono 109 le donne uccise nel 2023 (dati fino al 3 dicembre) di cui 90 in ambito familiare o affettivo, e 58 quelle uccise da partner o ex partner. Uccise alla vigilia di Natale, nel giorno della festa della donna, l'8 marzo, tra le mura domestiche o per strada, accoltellate o colpite al petto con pistole e fucili. Uccise perché donne, alla ricerca della libertà da un rapporto violento e possessivo che di amore non ha nulla. Una scia di sangue che non accenna a fermarsi.

LE PROPOSTE POLITICHE E NON. Parole parole parole. Si cominciò, fin dal 2015, con l'idea di promuovere la campagna «... QUESTO NON È AMORE», con l'obiettivo

rușine sau frică, femeia nu le denunță: ceea ce ne face să ne imaginăm cât de mult este „îngropat” până la maturarea acestor crime.

Se știe că termenul de feminicid, în sensul înțeles în mod obișnuit, este un neologism apărut în anii '90, pentru a califica crimele bazate pe gen, care au în centru femeia ca victimă doar „pentru că este femeie”, într-un moment în care, printre altele, dinamicile care indică faptul că uciderea femeilor în lume este comisă în principal de oameni apropiați nu erau cunoscute încă. Prin urmare, s-a considerat că termenul „feminicid” dă un nume acestui tip de omor pentru a face fenomenul mai „vizibil”.

STATISTICILE NEMILOASE. Un masacro, dacă ne uităm la cifre (date de la Ministerul de Interne Italian). Între 2012 și 2016 s-au înregistrat un total de aproximativ 774 de crime împotriva femeilor: aproximativ 154 de cazuri pe an. Înseamnă că, în Italia, la fiecare două zile (aproximativ), o femeie a fost ucisă. În 2018, 82% dintre cei care ucideau

femei erau membri ai familiei. Numai în luna martie 2019, 88 de femei au fost victime ale violenței de gen: în medie una la 15 minute... Toate acestea, vreau să subliniez, în cadrul familiei sau al relațiilor romantice instabile.

Dar să trecem la vremuri mai apropiate de noi.

2022 a fost marcat de uciderea a 120 de femei. Sunt 109 femei ucise în 2023 (date până la 3 decembrie), dintre care 90 în context familial sau afectiv și 58 cele ucise de parteneri sau foști parteneri. Uccise în Ajunul Crăciunului, de Ziua Femeii, pe 8 martie, acasă sau pe stradă, înjunghiate sau împușcate în piept cu pistole și puști. Uccise pentru că erau femei, căutând eliberarea dintr-o relație violentă și posesivă, care nu are nimic din ce înseamnă dragoste. O dără de sânge ce nu dă semne că s-ar opri.

PROPUNERILE POLITICE ȘI NEPOLITICE. Vorbe vorbe vorbe. S-a început, în 2015, cu ideea de a promova campania „... ACEASTA NU ESTE IUBIRE”, cu scopul

foto: mephila.com

Tra
par
enti
esi

di diffondere una nuova cultura di genere ed aiutare le vittime di violenza a vincere la paura di denunciare. Non è bastato, così come non sono bastati i «centri antiviolenza» sparsi sul territorio italiano. Tra la fine del 2023 e l'inizio del 2024 ci sono stati episodi, oltre che premeditati anche particolarmente efferati (non vi annoierò con la cronaca) che hanno scatenato un'ondata emotiva e che hanno scosso società e politica. Su questa scia si sono enunciate proposte tra l'utopia e il velleitarismo, concetti vuoti e idee vagabonde. Si è dunque aperto il dibattito e il confronto (meglio dire «scontro») sulla necessità di ricominciare dalla scuola, istituendo corsi (con relativi e approssimativi «esperti») di «educazione all'affettività» o, con altrettanta fantasia, «educazione ai sentimenti». Siamo diventati del tutto stupidi?! Cos'è l'affettività, con quali contenuti semantici può essere definita? Chi la deve somministrare, questa «educazione»? E, come ovvio, famiglia e scuola si rimpallano le competenze o le responsabilità. E i sentimenti, dove cominciano e come si definiscono?

Il fatto è che il nuovo conio di questi concetti, buoni per tutte le stagioni (politiche o psico-banali da salotto TV), rappresentano un perfetto indicatore di quanto siamo ignoranti e incolti, e di come la scuola sia profondamente distratta, incapace com'è di dire la sua con la necessaria competenza.

Abbiamo forse dimenticato che noi abbiamo già un potente strumento di «educazione al sentimento e all'affettività» – se vogliamo proprio sbandierare questi termini alla moda? Si chiama **Letteratura italiana**, uno dei plurisecolari patrimoni culturali dell'Italia.

CHE FARE? Ricominciamo dalla scuola, considerato che certamente la famiglia – da tempo malata o latitante – è fuori gioco. La Letteratura, dunque, è l'unica materia che può insegnare i sentimenti. Ma bisogna cominciare «dal fondo»: non da Dante e poi andando avanti, ma dall'ultimo vero classico dove si parla di donne oltraggiate psicologicamente e fisicamente: i *Promessi Sposi* di Alessandro Manzoni. L'autore (che si è ispirato anche a personaggi realmente vissuti) ci mostra cosa sia la violenza psicologica (la Monaca di Monza – alias Maria de Leyva, condizionata dalla famiglia); cosa sia la brutalità maschile (ancora la Monaca stuprata in convento da Egidio – alias Paolo Osio); e cosa sia la «rapacità» di un violentatore seriale

de a răspândi o nouă cultură de gen și de a ajuta victimele violenței să depășească teama de a denunța. Nu a fost suficient, la fel cum nu au fost suficiente „centrele anti-violență” răspândite în toată Italia. Între sfârșitul lui 2023 și începutul lui 2024 au fost episoade, nu doar premeditate, ci și deosebit de brutale (nu vă plictisesc cu cronicile), care au declanșat un val de emoție și care au zguduit societatea și politica. În acest sens, au fost enunțate propuneri între utopie și velleitarism, concepte goale și idei rătăcite. S-au deschis astfel dezbaterile și confruntările (mai bine zis „ciocnirile”) asupra necesității de a începe din nou de la școală, stabilindu-se cursuri (cu „experți” relativi și aproximativi) de „educație afectivă” sau, tot atât de fantezist, „educație a sentimentelor”. Ne-am prostiț de tot?! Ce este afectivitatea, cu ce conținuturi semantice poate fi definită? Cine ar trebui să administreze această „educație”? Și, evident, familia și școala fac schimb de abilități sau responsabilități. Și sentimentele, unde încep și cum sunt definite?

Cert este că inventarea acestor concepte, bune pentru toate sezoanele (politice sau psico-banale de sufragerie, în fața televizorului), reprezintă un indicator perfect a cât de ignoranți și incuți suntem și al modului în care școala este profund distrasă, incapabilă cum este să își spună cuvântul, cu competențele necesare, în această problemă.

Am uitat poate că avem deja un instrument puternic de „educare în sentimente și afectivitate” – dacă tot vrem să etalăm acești termeni la modă? Se numește **Literatura Italiană**, una dintre moștenirile culturale de secole ale Italiei.

CE E DE FĂCUT? Să reîncepem cu școala, având în vedere că familia – bolnavă sau absentă de ceva vreme – este cu siguranță în afara ecuației. Literatura este, așadar, singura materie care poate preda sentimentele. Dar trebuie să începem „de jos”: nu de la Dante și apoi să mergem înainte, ci de la ultimul adevărat clasic care vorbește despre femei abuzate fizic și psihologic: *Logodnicii* lui Alessandro Manzoni. Autorul (care s-a inspirat și din personaje din viața reală) ne arată ce este violența psihologică (călugărița de la Monza – alias Maria de Leyva, condiționată de familie); ce este brutalitatea masculină (din nou călugărița violată în mănăstire de Egidio – alias Paolo Osio); și „rapacitatea” unui violator în serie

În
e pa
ran
teze

(Don Rodrigo – alias Paolo Orgiano), con tutte le sue tessiture di malvagità allo scopo di catturare una «preda». Questo romanzo – e qui è l'interessante – permette di essere raccontato con varie modulazioni narrative, a cominciare fin dalla prima età scolare. Dal Manzoni, poi, si procede all'indietro nel tempo, fino ad arrivare a Francesco Petrarca, con le sue intramontabili poesie dedicate a Laura e raccolte nel *Canzoniere*, per poi risalire a Dante, con la *Commedia* e il suo vasto campionario di donne maltrattate, uccise o santificate [da Paolo e Francesca (Inf. V, versi 73-142) fino a Pia de' Tolomei (Purg. V, versi 130-136), per finire a Beatrice nel suo Paradiso]. Il potere della letteratura, il fascino e la suggestione poetica, questo è lo strumento educativo. «La poesia salverà il mondo», diceva qualcuno. Ma bisogna saperlo fare, prima di tutto con insegnanti capaci di «sentire i sentimenti», in grado di raccontare adattando la narratività alle relative età scolastiche, e per questo adeguatamente preparati. Bisogna che essi stessi – per primi – possano sentire l'incantamento della poesia o della bella narrazione. La scuola e la letteratura – ben partecipata la prima e ben studiata la seconda – sono le chiavi di volta per scardinare una piaga sociale. L'alternativa? Raccontarci in futuro che non c'è limite al peggio, in una società che non potrà dirsi evoluta.

(Don Rodrigo – alias Paolo Orgiano), cu toate comploturile lui malefice pentru a captura „prada”. Acest roman – și iată ce este interesant – permite să fie povestit cu diverse modulații narrative, începând de la vârsta școlară fragedă. De la Manzoni, apoi, mergem înapoi în timp, până ajungem la Francesco Petrarca, cu poeziile sale atemporale dedicate Laurei și culese în *Canzoniere*, pentru a ne referi apoi la Dante, cu *Commedia* și vastul său eșantion de femei maltratate, ucise sau sanctificate [de la Paolo și Francesca (Inf. V, versetele 73-142) până la Pia de' Tolomei (Purg. V, versetele 130-136), terminând cu Beatrice în Paradisul ei]. Puterea literaturii, farmecul și sugestia poetică, acesta este instrumentul educațional. „Poezia va salva lumea”, spunea cineva. Dar trebuie să știi să o faci, în primul rând cu profesori capabili să „simtă sentimentele”, capabili să povestească, adaptând narațiunea la vârstele școlare respective, și, pentru asta, pregătiți adecvat. Trebuie ca ei înșiși – mai întâi – să poată simți feeria poeziei sau a narațiunii frumoase. Școala și literatura – prima bine frecventată și cea din urmă bine studiată – sunt cheile pentru depășirea unei plăgi sociale. Alternativa? Ca în viitor să povestim că nu există limită la ce e mai rău, într-o societate care nu se poate numi evoluată.

Dante Gabriel Rossetti
(1868-1880), *La Pia de' Tolomei*, Spencer
Museum of Art

foto: wikipedia.org

Putignano e il Carnevale più lungo d'Italia

Con le sue strade anguste e tortuose, le sue facciate barocche e le sue numerose e piccolissime piazze, la città di Putignano sorge come un gioiello tra i colli della Murgia, dei trulli e delle grotte, nell'entroterra pugliese.

La storia della città è assai antica e la sua odierna ricchezza archeologica ne testimonia l'origine peuceta, l'appartenenza alla Magna Grecia e il successivo passaggio alla latinità, quando diventa *municipium* romano. Più tardi, intorno all'anno 1000, Putignano passa sotto il controllo dei monaci benedettini facenti capo all'Abbazia di Santo Stefano della vicina città di Monopoli, un dettaglio amministrativo che ne determinerà il successivo sviluppo, anche e soprattutto rispetto alla tradizione del Carnevale.

È necessario premettere che, sebbene il Carnevale affondi le proprie radici nelle antiche celebrazioni elleniche in onore di Dioniso e nelle Saturnali romane, è la tradizione cattolica a istituzionalizzarlo e ad inserirlo nel calendario dei festeggiamenti cristiani, assicurandone la diffusione nell'intero spazio cristianizzato dell'Europa Occidentale, a partire dal XIII secolo. L'origine etimologica della parola *carnevale* non è ancora del

Cu străzile sale înguste și întortocheate, fațadele baroce și piețele numeroase și foarte mici, orașul Putignano se înalță ca o bijuterie printre colinele Murgiei, *trulli* și peșteri, în interiorul Pugliei.

Istoria orașului este foarte veche, iar bogăția arheologică actuală stă mărturie a originilor sale peucetiene [N.T.: un trib antic ce popula zona de vest și centrală a Pugliei], a apartenenței la Magna Grecia și a trecerii ulterioare la latinitate, când a devenit *municipium* roman. Mai târziu, în jurul anului 1000, Putignano a intrat sub controlul călugărilor benedictini de la Abația „Santo Stefano” din orașul apropiat Monopoli, detaliu administrativ care avea să determine dezvoltarea sa ulterioară, mai ales în privința tradiției Carnavalului.

Este necesar să precizăm că, deși Carnavalul își are rădăcinile în vechile festivități elene în cinstea lui Dionysos și în Saturnaliile romane, tradiția catolică este cea care îl instituționalizează și îl inserează în calendarul serbărilor creștine, asigurând răspândirea lui în întreg spațiul creștin al Europei Occidentale, începând din secolul al XIII-lea. Originea etimologică a cuvântului

tutto certa, ma è probabile che derivi dall'espressione latina «*carnem levare*» o «*carne levanem*», letteralmente «eliminare la carne», e si riferisca al grande banchetto del Martedì Grasso (tutt'oggi momento culminante del Carnevale) che precede la ben più parca Quaresima e il Mercoledì delle Ceneri. Generalmente il Carnevale e la Quaresima sono feste mobili, che non iniziano cioè in un giorno prestabilito ma sono calcolate ogni anno, a ritroso, a partire dalla Pasqua, nell'arco di sei settimane (una di Carnevale e cinque di Quaresima). Eppure, quello di Putignano non solo è uno dei pochi carnevali d'Italia ad avere da sempre una data d'inizio prestabilita (insieme al più celebre Carnevale di Venezia che però, nel tempo, ha sostituito il calendario nazionale a quello tradizionale) ma si distingue anche per la sua lunga durata.

Ma come nasce la tradizione del Carnevale di Putignano?

Le origini e le caratteristiche specifiche di questa festività ci riportano al 26 Dicembre del 1394. Questa data coincide con la manifestazione delle «Propaggini» e ricorda il giorno esatto in cui le reliquie di Santo Stefano (custodite fino a quel

carnaval nu este încă pe deplin certă, dar este probabil ca acesta să provină din expresia latină „*carnem levare*” sau „*carne levanem*”, literalmente „a elimina carnea”, și să se refere la marele banchet de *Martedì Grasso* (care este în continuare punctul culminant al Carnavalului) ce precede mult mai austerul post și Miercurea Cenușii. În general, Carnavalul și Postul Mare sunt perioade mobile, care nu încep într-o zi prestabilită, ci se calculează în fiecare an, începând de la Paști și mergând înapoi șase săptămâni (una pentru Carnaval și cinci pentru Postul Mare). Cu toate acestea, cel de la Putignano nu este doar unul dintre puținele carnavaluri din Italia care au avut întotdeauna o dată prestabilită de începere (alături de cel – mai faimos – de la Veneția, dar care, cu timpul, a trecut la calendarul național, cel cu 6 săptămâni înainte de Paști, de la cel tradițional, care începea la o dată fixă), dar se distinge și prin durata sa foarte lungă.

Dar cum a luat naștere tradiția Carnavalului de la Putignano?

Originile și caracteristicile specifice acestei sărbători ne poartă înapoi în timp, la 26 decembrie 1394. Această dată coincide cu o manifestare

Putignano și cel mai lung Carnaval din Italia

momento dai benedettini nell'omonima abbazia di Monopoli) furono traslate nella Chiesa di Santa Maria La Greca, a Putignano. Qui la storia si intreccia alla leggenda, che vuole un corteo di credenti e cavalieri a scortare le reliquie durante il tragitto verso la Chiesa di Santa Maria. Alla vista del corteo, i contadini putignanesi impegnati allora a fare le propaggini (una tecnica di innesto) alle viti, abbandonarono le loro attività e si unirono alla processione, ballando e cantando per festeggiare l'arrivo delle reliquie di Santo Stefano che avrebbero protetto la città. Nasce così la Festa delle Propaggini che da 630 anni, ogni 26 Dicembre, segna l'inizio del Carnevale di Putignano, il più lungo carnevale d'Italia, i cui festeggiamenti comprendono numerosi eventi, oggi come allora, e le particolarissime sfilate domenicali di enormi carri allegorici realizzati in cartapesta.

«*Semel in anno, licet insanire*» (una volta all'anno è lecito impazzire), dicevano i latini e, in questo senso, non bisogna mai dimenticare che lo spirito del Carnevale si basa sul rovesciamento dei ruoli sociali e sullo scherzo, ed è da sempre il momento in cui i semplici cittadini possono belfarsi di preti, politici e signori, così come avviene il primo giorno di Carnevale, quando i cittadini di Putignano improvvisano stornelli satirici in dialetto, ai danni di personalità locali e nazionali. Dopo di che, a partire dal 17 gennaio, ogni giovedì è dedicato a una particolare categoria sociale della città, libera quel giorno di festeggiare il proprio carnevale. Nel susseguirsi dei sette giovedì, la prima categoria chiamata a festeggiare è quella dei Monsignorini, seguiti da Preti, Monache, Vedovi e Vedove, dai Pazzi (in cui rientrano gli uomini non sposati), dalle Donne sposate e, infine, dalla categoria dei Cornuti (gli uomini sposati), la più importante perché a loro è riservato l'ultimo giovedì che annuncia la fine del Carnevale. Durante questi festeggiamenti, l'Accademia delle Corna (istituzione burlesca, creata ad hoc per il Carnevale) elegge il «Gran Cornuto dell'Anno» tra i membri notabili della popolazione.

Arriviamo così all'ultimo giorno di carnevale, il Martedì Grasso in cui si svolge l'ultima sfilata dei carri allegorici e si celebra il Funerale del Carnevale tra una folla festante e colorata che forse, mentre si prepara alla sobrietà della Quaresima che arriva, si chiede quali altre meraviglie avrà in serbo per loro il prossimo carnevale.

denumită „Propaggini” și amintește de ziua în care moaștele Sfântului Ștefan (păstrate până în acel moment de către benedictinii de la abația omonimă din Monopoli) au fost mutate la Biserica „Santa Maria La Greca” din Putignano. Aici istoria se împletește cu legenda, care menționează o procesiune de credincioși și cavaleri ce escorta moaștele în timpul călătoriei către Biserica Santa Maria. La vederea procesiunii, fermierii din Putignano, care lucrau atunci la altoirea viței de vie, cu o tehnică denumită întocmai *propaggine*, și-au abandonat activitățile și s-au alăturat procesiunii, dansând și cântând pentru a sărbători sosirea moaștelor Sfântului Ștefan, menite să protejeze orașul. Astfel, a luat naștere *Festa delle Propaggini*, care timp de 630 de ani, în fiecare 26 decembrie, marchează începutul Carnavalului de la Putignano, cel mai lung carnaval din Italia, ale cărui festivități includ numeroase evenimente, astăzi ca și atunci, și paradele de duminică foarte speciale cu enorme care alegorice realizate din *cartapesta* [N.T.: masă plastică formată din hârtie mărunțită sau pastă de lemn, celuloză ori materiale fibroase similare și un mediu de cimentare, adăugat pentru a-i conferi consistență și duritate].

„*Semel in anno, licet insanire*” (o dată pe an este permis să înnebunești), spuneau latinii și, în acest sens, nu trebuie să uităm niciodată că spiritul Carnavalului se bazează pe inversarea rolurilor sociale și pe glumă, și a fost întotdeauna momentul în care cetățenii obișnuiți își pot bate joc de preoți, politicieni și domni, așa cum se întâmplă în prima zi de carnaval, când cetățenii din Putignano improvizează cântece satirice în dialect, având ca țintă personalități locale și naționale. După aceea, începând cu 17 ianuarie, fiecare zi de joi este dedicată unei anumite categorii sociale a orașului, liberă în acea zi să sărbătorească propriul carnaval. În succesiunea celor șapte zile de joi, prima categorie chemată să sărbătorească este cea a Monseniorilor, urmată de Preoți, Călugărițe, Văduvi și Văduve, Nebuni (care include bărbații necăsătoriți), Femeile căsătorite și, în final, categoria Încornoraților (bărbații căsătoriți), categoria cea mai importantă, pentru că le este rezervată ultima joi, cea care anunță sfârșitul Carnavalului. În cadrul acestor sărbători, Academia Coarnelor (instituție burlescă, creată special pentru Carnaval) îl alege pe „Marele Încornorat al Anului” dintre membrii de seamă ai populației.

Ajungem astfel la ultima zi a Carnavalului, *Martedì Grasso*, în care are loc ultima paradă a carelor alegorice și se sărbătorește Însmormântarea Carnavalului, în mijlocul unei mulțimi festive și colorate care, poate, în timp ce se pregătește pentru sobrietatea Postului Mare care urmează, se întreabă ce alte minunății le va rezerva următorul carnaval.

ITINERAR TURISTIC

pagine realizate de
• pagini realizate de
Clara Mitola

traducere
Olivia Simion

IANUARIE · MARTIE

Tarallini di Putignano

Dosi · Porții	16
Difficoltà · Dificultate	bassa · redusă
Preparazione · Preparare	20 min
Cottura · Gătire	50 min

Ingredienti · Ingrediente:

- > 1 kg di farina · 1 kg făină
- > 250 ml di olio extravergine di oliva · 250 ml ulei de măsline extra virgin
- > 400 ml di vino bianco secco · 400 ml vin alb sec
- > sale quanto basta · sare după gust

Di origine tipicamente pugliese, i taralli sono uno snack gustoso e naturale composto da ingredienti semplici, la cui tradizione nasce in Puglia intorno al 1400.

Preparazione

Mescolare la farina e il sale poi aggiungere l'olio extravergine di oliva, fino a ottenere un impasto granuloso. Aggiungere gradualmente il vino bianco, che dovrà essere tiepido, e continuare a impastare a mano per circa 20 minuti. Dopo aver lasciato l'impasto a riposare per 1 ora, si procederà a tagliarlo in tocchetti di circa 1 cm ciascuno, da arrotolare tra il palmo della mano e il piano di lavoro, fino a creare delle piccole corde lunghe circa 7 cm, da modellare in forma di anelli.

La fase di **cottura** prevede prima la bollitura e poi la cottura in forno.

Immergere i taralli in una pentola di acqua bollente (in cui avremo versato in precedenza un cucchiaio d'olio) e lasciarli a cuocere per circa 1 minuto. Quando i taralli saranno risaliti dal fondo della pentola, allora potremo toglierli dall'acqua con una paletta e li lasceremo ad asciugare su un panno di cotone per qualche minuto. Segue la cottura in forno, per 50 minuti a 150 °C. A questo punto, non resta che lasciare raffreddare i taralli e poi servirli, magari con delle olive o del formaggio.

De origine tipic apuliană, *taralli* sunt niște covrigei gustoși și naturali făcuți din ingrediente simple, a căror tradiție s-a născut în Puglia în jurul anului 1400.

Preparare

Amestecăm făina și sarea, apoi adăugăm uleiul de măsline extra virgin până obținem un aluat granulat. Adăugăm treptat vinul alb, care trebuie să fie călduț, și continuăm să frământăm cu mâna aproximativ 20 de minute. După ce am lăsat aluatul la odihnit o oră, se procedează la tăierea lui în bucăți de aproximativ 1 cm fiecare, pe care le rulăm între palmă și suprafața de lucru, până se creează corzi mici și lungi de aproximativ 7 cm lungime, care vor fi modelate în formă de inele.

Faza de **gătire** presupune mai întâi fierberea și apoi coacerea în cuptor.

Se scufundă covrigeii într-o cratiță cu apă clocotită (în care am turnat în prealabil o lingură de ulei) și se lasă la fiert aproximativ un minut. Când s-au ridicat de pe fundul oalei, îi putem scoate din apă cu o spatulă și îi lășăm câteva minute la uscat pe un prosop de bumbac. Urmează coacerea la cuptor timp de 50 de minute la 150 °C. Apoi nu ne mai rămâne decât să lășăm *taralli* să se răcească și să îi degustăm, eventual cu măsline sau brânză.

Covrigei de Putignano

ASOCIAȚIA ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT. · STR. ION LUCA CARAGIALE NR. 24, 020045 BUCUREȘTI

TEL.: +4 0372 772 459; FAX: +4 021 313 3064

WWW.ROASIT.RO